

306929

29.

1939 MÁJUS • XXIX. ÉVFOLYAM

Grafikai Szemle

NYOMDAIPARI SZAKFEJLESZTŐ FOLYÓIRAT • KIADJA A
MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDAI MUNKÁSOK EGYESÜLETE

GRAPHISCHE REVUE * GRAFIKAI SZEMLE

Zeitschrift für das Buchgewerbe.

*Herausgeber: der Buchdruckerverein Ungarns
(Budapest VIII, Kölesy ucca 2. szám).*

Verleger: Alfred Kalász;

verantwortlicher Schriftleiter: Ladislaus Kovák.

Erscheint achtmal jährlich.

Auflage dieser Nummer: 5500. Abonnement jährlich 10 P.

GRAFIKAI SZEMLE

Nyomdaipari szakkulturális folyóirat.

Szerkeszti: Novák László.

1939 május 15. XXIX. évfolyam 4. szám.

Megjelenik hethetenként.

A nyomdászati továbbképzés jövődő útjai

Tizenöt éve annak, hogy Egyesületünk a világháború okozta ájultság után átvette a Könyvnyomdászok Szakköre örökét, s jól szervezett szaktanfolyamokkal igyekezett egyrészt tagjainak az ebbeli szükségletét kielégíteni, másrészt meg az akkoriban a hanyatlás tüneteit mutató nyomdaipar színvonalát a lehetőséghez képest menteni. E tizenöt esztendő beszédes tanúsága a ciklusokat és szemesztereket záró vagy húsz kiállítás, amelyeket mindmégannyi ünneppé avatott a mindenfelől bőségesen megnyilatkozó dicséret és elismerés.

A továbbképzés munkája általában a szélső gyakorlatiasság jegyében folyt: minden tovatűnő perc gondolkodásának, töprengésének nyoma kellett hogy maradjon papiroson, ólomban, linoleumon. Ez is volt sikereinknek a fő-fő titka. Jó specialistákká neveltük az embereinket. A betűszedés legelőkelőbb ágazatát, a mesterszedést illetően például egész gárdát neveltünk.

Mikoriban ez az újrendszerű továbbképző munkánk megindult, mi voltunk jóformán az egyetlen fórum, amely a nyomdászismeretek gyakorlatias terjesztését céljává avatta, mégpedig az evégből alakult Szakoktatási Tanácsban paritásos alapon résztvevő Grafikai Főnökegyesület hathatós anyagi és erkölcsi támogatásával. Időközben azonban — a törvény rendelkezéséhez képest — megalakult a Budapesti Sokszorosítók Ipartestülete is, s a főnöki érdekeltség a tanoncoktatásra koncentrált fő-fő erejét. A továbbképzés föladata tehát úgyszólván teljes egészében a Könyvnyomdai Munkások Egyesületére maradt. Ez a munkamegosztás esztendőök óta változatlan: a főnöki érdekeltség gondoskodik a tanoncok szakbeli oktatásáról, a segítők szervezete pedig a továbbképzésről, amely bizony igen sok esetben még utánképzésnek is minősíthető.

Egy idő óta azonban olyan törvényes rendelkezés is közbejárt a szakoktatás kérdéseibe, amelynek ropant jelentősége lesz a magyar nyomdaipar jövődő színvonala tekintetében, s amellyel nem lehet eléggé behatóan foglalkoznunk, amennyiben ez is a továbbképzés ügykörébe tartozik. A mestervizsgák intézményéről van szó, ami előbb-utóbb elmulaszthatatlan föltétele lesz annak, hogy a tanult nyomdász felelős vezetője lehessen valamely nyomdának.

Szinte magától vetődik fel már most a kérdés: kívánatos-e a mostani tancsoportoknál egy olyanféle csoport beiktatása, amely megfelelő előképzettségű és válogatott szakembereket a mestervizsgára előkészít; s ha kívánatos: milyen legyen ennek a tancsoportnak a tanítási anyaga. Az első kérdésre szinte magától adódik a felelet: kívánatos, mert hiszen jobb, ha a továbbképző intézmény emlőin nevelkedett nyomdászok foglalják el majdan a fontosabb nyomdaüzemi pozíciókat. A második kérdést illetően pedig azt mondhatjuk, hogy a tancsoporton mindennel kell foglalkozni, aminek ismeretére a majdani nyomdavezetőnek szüksége lehet: így alapos betűszedőnek vagy virtuóz gépmesternek kell lennie, ismernie kell az összes tipográfiai kategóriák munkamenetét; jó áttekinthető fogalmának kell lennie az offsetről, litografiáról, mélynyomtatásról; a klisé-készítés változatairól; a kalkuláció néven összefoglalt ágas-bogas ismeretkörről; a közigazgatási s egyéb hatóságok által megkívánt dolgokról (Mabi- és Oti-ügyek, adóügyek, köteles példányra vonatkozó előírások); a szerzői jognak és a sajtótörvénynek a nyomdászt fenyegető paragrafusairól; betéve kell tudnia a kollektív szerződésre, az árszabályra, tanonc-törvényre stb. stb. vonatkozó rendelkezéseket.

Technikai és konstrukciós hibák

Nyomatótechnikánk a könyvnyomtatás feltalálásától kezdve nagy átalakuláson és fejlődésen ment keresztül. Oly megoldások, amelyek hosszú időn keresztül mint törvények szerepeltek: megdőltek, mert a fejlődés olyan újabb megoldásokat vetett fölszínre, melyek a könyvnyomdai gépépítést más irányba terelték. Például a gyorsajátók az autotípia rohamos terjeszkedése óta – konstruktív szempontból – alig hasonlítanak a régebbi gépekhez másban, mint alak dolgában, s így természetes, hogy ez az átalakulás alapján változtatta meg a technikai megoldásokat is. Ilyen technikai átalakulást tapasztalhatunk például abban is, hogy a fametszetes klisékhez használt puha borítás helyett az autotípiához kemény vagy félkemény nyomóhengerborítást alkalmazunk, melyet még azzal is igyekszünk keményebbé tenni, hogy föléje nedves ívet feszítünk. Később ez a megoldás sem felelt meg, s ezért kezdtünk áttérni a vékony, finomszövésű vászon alkalmazására. Az idők folyamán azonban a tapasztalatok arról győzték meg a gyakorlat embereit, hogy az autotípiák nyomtatásakor a nyomóhenger kemény borítása feleslegesen veszi igénybe a gép maximális erő kifejtését, mert a gumikendő alkalmazásával ezt a nyomóerőkifejtést ötven-hatvan százalékkal csökkenteni lehet és ennek dacára légyabb, zártabb és a finom átmenetekben gazdagabb képet nyerünk. A legmodernebb nyomtatótechnika tehát nem követeli meg sem a puha, sem pedig a túlkemény borítást, hanem ehelyett a rugalmasat, vagyis a gumikendő alkalmazását, mint olyat, amellyel a legtökéletesebb eredmény érhető el. A gyakorlati életben azonban még szó fér ehhez a megoldáshoz is, különösen azért, mert több oly hátránya van, ami a termelést drágítja.

A nyomtatótechnika terén történő átalakulásra még sok egyebet hozhatunk fel, úgymint az egyengetéshez használt papírost, festéket, felhordó hengereket, ivkivezetést, szóval mindazt, ami elütő a könyvnyomtatás feltalálása idejében végzett és azután is hosszú ideig megtartott munkamenettől és mindattól, ami a nyomtatás-technika fogalma alá tartozik.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a modern nyomtatástechnika fejlődése a végleges befejezéshez jutott. Nem. Mégpedig azért nem, mert mindig vannak oly kérdések, amelyek időről-időre tisztázásra várnak, annál is inkább, mert a modern

könyvnyomdai gépek konstrukciója is felvethet olyan kérdéseket, amelyek előtt egy pillanatra tanácstalanul állunk. S mivel itt szigorúan gyakorlati tapasztalatok útján szerzett hátrányokról, illetve szakkérdésekről van szó, tanácsos, hogy ezeket a kérdéseket szakirodalmunk útján saját magunk vessük fel és tárgyilagosan vitassuk meg.

Egy ilyen nem mindennapi, de több szak-társ által tapasztalt szakkérdést tartok szükségesnek felvetni most is, annál is inkább, mert ez egy újonnan épült modern gyorsajátón jelentkezik, melynek működése a leg-pontosabb és a nagy nyomtatási erő kifejtéséhez szintén kétség nem férhet.

A gép nyomóhengerének a borítása 125 mm vastagságra van meghatározva, amit szigorúan be is tartanak. Ennek dacára állandóan megtörténik – legyen az egyszerű tabella, kisebb vagy nagyobb kompressz vagy illusztrációs forma –, hogy az állandó nyomóhengerborítás fölé kerülő egyengetés nyomtatás közben hullámszerűen az ivfogók felé csúszik, mindannak dacára, hogy az első egyengetésre feszített ívet húzunk és ha a szükség úgy kívánja, hogy egy második és egy harmadik egyengetést is kell készíteni: akkor azt is feszítve alkalmazzuk és csak az olajos ív marad lengő állapotban. Amíg tehát egy olyan gépen, melynek a nyomóhengerborítása a meghatározott vastagságnál erősebbre van tartva, az egyengetés és az egész nyomóhengerborítás hátrafelé igyekszik: addig ezen a gépen a pontosan betartott nyomóhengerborítás dacára ellenkezőleg, az ivfogók felé törekszik hullámszerűen felcsúszni. Hol és miben van ennek a jelenségnek a kútforrása? A helytelenül megállapított nyomóhengerborításban vagy a gyors munkamenet idézi-e elő, esetleg az erősebben tartott nyomás?

Hosszabb megfigyelés és kísérletezés után a mi szerény megállapításunk az, hogy itt technikai hibáról van szó; ezért azt a megoldást választottuk, hogy az állandó nyomóhengerborítás fölé kerülő íveket feszítve alkalmazzuk, épúgy, mint a kéttúrás gépeken szokás és a nyomást gyöngében tartjuk.

Ugyanezen a gépen egy másik, igen hátrányos jelenség mutatkozik, mely a gépmestert állandóan feszült figyelemre kényszeríti. Ennél a kérdésnél kellő megfigyelés után arra a meggyőződésre jutottunk, hogy itt nem technikai, hanem konstrukciós hibáról van szó, dacára annak, hogy ez a hiba a festékezés elváltozásában jut kifejezésre. Ugyanis a lényege ennek a másik hátrálynak az, hogy 10–15 ezernyi példányszámnál az átlagos 1800-as óránkénti munkamenet mellett a pontosan beállított festékezés

4-5 ezer nyomtatás után kezd elváltozni, azaz fokozatosan halványabb lesz. Például ha a duktor nagyobb példányszámnál öt fogra van beállítva, akkor – mire a 15 ezer példány lejár – a duktor 10–12 foggal adja le a festéket. Ha a helyzet úgy hozza magával, hogy egyik napról a másikra is marad nyomtatni való, akkor reggel ismét vissza kell állítani a festékszedést öt fogra, vagyis oda, ahol a nyomtatás megkezdése előtt állt, mert az esti beállítással túlságosan festékes a nyomtatvány.

Megfigyelésünk eredménye ennél a hátránynál az, hogy a hiba a festékműben leledzik, melynek különösen a masszahengereit túlságosan kicsi átmérőre konstruálták és ezért a magas fordulatszám következtében átmelegednek, ami befolyással van a festék konzisztenciájára, vagyis a festék a megengedettnél hígabb állapotba kerül és ezért kevésbé lesz fődőképes. A jobb minőségű festékeknel, melyeknek az egyik alapanyagát a lenolajkence képezi, hasonlíthatatlanul kisebb mértékben jelentkezik ez a hátrány. Különbözik az alábbi számok tiszta képet nyújtanak az egész kérdésről: A felhordó és a többi masszahengerek egyformán 68 mm átmérőjűek. Az egyik vashenger 76, a másik 100, a harmadik pedig 115 mm átmérőjű. A felhordó hengerek egy teljes munkamenet alatt 12 fordulatot tesznek meg. Ha tehát mint gyorsjáratú gépnél és egyszerű tömegmunkánál az 1800-as óránkénti menetességet vesszük alapul, akkor egy órai munkateljesítmény 21.600 fordulatszámot tesz ki. Ez olyan magas szám, mely a festéket alapanyagában határozottan károsan befolyásolja. Ez különösen a silányabb festékeknel mutatkozik és az egyszerűbb munkáknál, melyeknél a gép konstrukciójából eredő adottságok és a munkának a természete megengedik a gyorsabb munkamenetet. Illusztrációknál és más kényesebb természetű munkáknál ez a hátrány nem mutatkozik, ami természetes is, mert ezeket nem szoktuk ilyen sebességgel nyomtatni.

Kérdés, hogy melyik törekvés a célszerűbb: a festéket hozzáidomítani a gép konstrukciójához, vagy pedig a konstrukciót megváltoztatni a lehetőséghez. A festékgyárak már hirdetnek olyan összetételű festéket, mely a hőemelkedés következtében nem változtatja meg a konzisztenciáját. Hogy a gyakorlatban tényleg megfelel-e e követelménynek: arról meg kell győződni.

Amint látjuk tehát, a modern gépépítéssel együtt újabb technikai és konstrukciós hibák is felszínre kerülnek, melyeknek nyilvánosságra hozása a fiatal generáció szempontjából is fontos.

Laupál Antal.

Baróti Szabó Dávid, a nyelvújító

Ha Szily Kálmán „A magyar nyelvújítás szótára” című könyvét lapozgatjuk, gyakran olvashatjuk Baróti Szabó Dávid nevét. Ki ez a Baróti Szabó, kinek nevével az életben oly ritkán találkozunk, de annyival gyakrabban a nyelvújítás szótárában? Mint „Verskoszorú” című munkájának címlapján olvassuk: „Erdélyi, Baróthi Szabó Dávid, a Kassai Fő Iskolákban a szelidebb Tudományoknak Első Királyi Tanítója”.

Kétszáz évvel ezelőtt: 1739 április 10-én született a háromszéki Baróton és születésének kétszázadik fordulójára alkalmából a feledés homályából napfényre hozzuk a szakmánk körében kevésbé ismert nevét. Azt a nevet, amelynek a magyar nyelv és annak szellemi és technikai munkásai oly sokat köszönhetnek.

Költő volt, aki a költészetet nemcsak a maga gyönyörűségére és olvasóinak szórakoztatására folytatta, hanem költészetével tudatosan a nyelv csiszolására, művelésére – új vagy régmúlt időkben használt, de elfeledett szavak felújításával, valamint tájszólások közkinccsé tételével – törekedett.

Hogy tudatosan ez volt a célja, azt saját szavai is igazolják: „Talán minden igazán-ítélő el-fogja magával azt-is hitetni: hogy a Magyar Nyelv fel-emelésére nem lehet foganatosb eszköz az ily rendbéli Poézisnál.” És a „magyar nyelv felemelésére” felhasznált minden eszközt: nemcsak új szavakat keresett a gondolat könnyebb kifejezésére, a nyelv gördülékenységére, hanem egyes vidékek, tájak népeinél hallott szavakat igyekezett költészetén keresztül nem csupán népszerűsíteni, hanem a művelt irodalmi nyelvben meghonosítani. Nem új szavakat keresett minden áron, hanem a megfelelő népies szavakkal igyekezett szókincsünket gazdagítani: „Tanátsosabb léssen így a már tél-túl tsak-nem eltörölhetetlen, s régtől fogva szokásba vett, s füleinkhez jól alkalmazott szavakkal a nyelvet gazdagítani, hogy-sem azoknak nem tudása miatt ujakat kordéra koholni” – mondja egyik írásában.

Költészetével – amelyen keresztül gazdagította a magyar nyelvet – nem sok dicsőséget szerzett nevének. Újhangzású szavai és ismeretlen szófüzése szembekerülve az évszázadok szokásaival, kiváltja bírálóinak erős támadását és költészetének lekicsinylését: „Szabó a Magyar nyelvet rontja, annak természetes rendi ellen elszórván egymástól a szavakat, kivált az egybe foglaltató

reszecsskéket... Szabó valahányszor azzal kérkedik, hogy ő Erdélyi, gyalazza Erdélyt és hazudik, azt állítván, hogy úgy beszélnek Erdélyben, mint ő szöll Verseiben” – írja Révai Kazinczynak.

De Kazinczy sem vélekedik valami magasztalóan: „A szegény kassai Szabó Dávid verseit szenvedhetetlenné teszi az átkozott sok Ujlaki Béla és Tibor uram, praeceptor uram névnapki köszöntésai.”

De ezek a lebecsült, agyoncsépelet költemények tele vannak új, kifejezőbb magyar szavakkal.

Minket nem a költő, hanem a nyelvújító érdekel, kinek munkája nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a ma írója és költője zenqőbben, zamatosabban és érthetőbben tudja kifejezni és leírni gondolatait, mint Szabó Dávid előtt.

„... méltán Magyar Ovidiusnak sok tudós nagy férfiak nevezik, ki mindnyájok csodálkozására megmutatta, mire lehessen vinni a magyar nyelvet” – írja róla Szeitz Leó 1789-ben.

Szabó Dávid összes munkáit nyelvújítási szempontból 1908-ban Klemm I. Antal benedekrendi tanár dolgozta fel, akinek munkája nyomán haladva, ismerjük meg igazán Szabó Dávidot és látjuk feltárulni azt a kincsesbányát, mely mérhetetlen gazdagsággal ajándékozta meg a magyar nyelvet.

A nyelvújító Szabó Dávidnak köszönhetjük az itt következő szavakat, melyek nélkül kifejező képességünk sokkal, de sokkal szegényebb lenne és bizonyítékát szolgáltatja B. Szabó felbecsülhetetlen értékű munkásságának:

Aggastyán, agy, agyonsujtani, alap, aljegyző, állítani, állongani, álmodni, andalgó, anyaföld, anyanyelv, árboc, átjárni, átköltözni. Bakó, balga, befizetni, behúzni, betűszedő, billegtetni, bírtokos, bogarászni, boncolni, borozni, botozni, böngészni, börtön, böszülni, burgonya, buzdulni. Cim, cimezni, civakodni, csallit, csapat, csarnok, csermely, csúfítani, csúfságos, csupas, Dagály, daganat, dacolni, darálni, deríteni, dísz, domborodni, döbbsenteni, dörmögni, düh, Ecset, éjjelezni, ék, életkor, elhibázni, elnézni, előjel, előkészíteni, előmozdítani, előrenyomulni, előszó, elpártolni, éltes, eltulajdonítani, erdőség, erőszakoskodni, érzéketlenül, eszközlőni, észrevétel, év. Fagyasztani, faragatlan, fásulni, fegyelem, fejtegetni, feladni, felbőszíteni, felbuzdítani, felbuzdulni, felhőzet, fellengős, felszín, fenekleni, fészkelni, fiatalítani, fogsztani, fogyatékos, folyomány, fonnyadozni, főigazgató, földtáj, főpásztor, fűrkészni, fűszer, fűszerezni, Gazdálkodás, gulya, gyalogság, gyászpompá, gyilkolni, gyűlöletes. Hadijel, hajthatatlan, hasztalan, határidő, heverészni, hervasztani, hogyan, hon, hosszadalmas, hölgy, hullám, hűs. Ihlet, iker, irány. Javitani, jelenlét, jelszó. Kábulni, kenyaritani, kaparászni, kapcsolat, kapkodni, kegy, képes, késekedés, készítmény, kiállni, kidolgozni, kiérdemelni, kíméletlen, kimevet, kirándulni, kiszemelni, kiszivárogni, kitanítani, kocsizni, komolyodni, korlátozni, költőzködni, kötet, közhaszn, kövéredni, külföld. Lakhely, langyos, lap, laza, lázítani, legénység, legyőzni, lefizetni, lelkesedni, lep-

lezni, leszokni, lehántani, lomb. Mágnesű, majmolni, makrancos, marcona, másállangzó, meder, megmérgezni, megőrülni, megtanítani, megtekarítani, mindenki, mormogni, mormolni, munkakerülő. Napsugár, nedv, nemesérszű, növendékpap. Nyakaskodni, nyilt-szívű, nyilvános, nyugat, nyüzsgöni. Okoskodni, omladék. Öltözködni, ör, örültség, ősi. Páratlan, permetezni, pihenni, pityergő, poggász, próbatétel, púposodni. Rabiga, rablánc, rabszolgálo, rajzolni, rege, remegni, remekmű, rengeteg, repeszteti, ritkítani, rőfögni. Sarjadék, sebész, selyembogár, sérülni, sikeres, sodródni, sokszoros, sorvasztani, súlyosítani. Szabadalmi, száguldozni, számitani, szaneszét, szárítani, szétdőnteni, szét-hányni, széttördelni, szétverni, szimatolni, szobalány, szoritkozni, szöveg, szürkülni. Tájékozni, talpkő, tárgy, távollét, temető, tér, természetes, természetesség, természetzeni, testállás, testgyakorlás, torokhang, torlódni, töképezni, történeti, trágya, trágvány, tudakolni, túlesni, tündérország, tüntetni, türtőztetni, tűzvész. Umas. Ügyelni, ügyész, ügyészség. Vadászkutya, vadulni, vagyon, vakítani, válaszolni, vámolni, védeni, végpusztulás, vegyülni, végcél, végpont, végzet, végveszedelem, vérfolyam, vérlepte, verses, veszélyes, vidámulni, világitani, visszhang, vonakodni. Zagyválni, zamat, zuhanni, zúdítani, zúzni. Zsvány, zsványkodni.

Ebből a kincsesbányából való a betűszedő szó is. Szabó Dávid használta először szótárának hibajavítására célzva: „Lássuk ez uttal, mint kelljen a Kisded Szótárt is mind bővíteni, mind pedig belőle a Betűszedő keze szennyét ki venni”.

... Ezek a Betűszedő nyomdászok, akiknek „keze szennyét” minden könyvben megtalálhatjuk, hálás emlékezéssel gondolnak Szabó Dávidra, a nagy nyelvújítóra – születésének 200-ik évfordulóján. Fm.

Nyomtatás szokatlan anyagokra

Előfordulhat kisebb-nagyobb nyomdákban egyaránt, hogy valami olyan megrendeléssel kell számolnunk, amelynél nem a megszokott nyomtatópapiros az az anyag, amelyet fölírással, szöveggel kell ellátnunk, hanem mondjuk film, celluloidlap vagy vászon, avagy ha papiros is: lakkozva van, esetleg annyira kemény és ripacos fölületű, hogy éppen e keménységénél és egyenetlenségénél fogva súlyos nehézségeket okoz a rajta mesterkedő nyomtató-munkásnak. Az alábbiakban külföldi szakírók nyomán ismertetünk néhány ilyen nyomtató-eljárást, kérjük azonban itteni derék gépmester kollégáinkat, hogy ha tapasztalataik nyomán itt-ott eltérő volna a véleményük, avagy egyik vagy másik tekintetben újabb eljárási módokat sikerült találniok: közöljék ezt szerkesztőségünkkel. Közérdekről, egymás oktatásáról, megsegítéséről lévén szó: bizonyosak vagyunk benne, hogy tapasztalt gépmester kollégáink ezt szívesen megteszik.

Végigtekintve az ebben a tekintetben élénk meredező problémákon: legelőször is a celluloidon való nyomtatás csínjabinjájánál állapotunk meg. Ennek az anyagnak teljesen zárt, pórusok nélkül való a fölülete, s ennél fogva a festéket nem is szívhatja magába, hanem annak meg kell rajta száradnia. Természetesen a festék nem is lehet akárminő, már csak arra való tekintettel sem, hogy a celluloid a maga kámfortartalmánál fogva nem jól szedi magára az olajos festéket. A festékgyárak tehát ilyen célra olyan különleges festéket szoktak összeállítani, amiben a celluloidot oldó anyagok is vannak, így amilacetát, aceton avagy nitrobenzol. A gépmester maga is hozzávegyítheti ezeket az anyagokat a festékéhez, sőt esetleg benzolt is, de ezt csak közvetlenül a festék használatba-vétele előtt, mert nagyon könnyen illanó. A nyomtatásnak különben kevés festékkel, s benyomódás, ú. n. „sattirung” nélkül kell történnie.

Az egyes nyomatokat külön-külön rakogatjuk, hogy könnyebben száradjanak, s hogy a lehúzóást elkerülhessük. Ha valamely celluloidlapot rosszul raktuk be, vagy

egyéb módon elmaszatoltuk: petróleummal vagy benzinnel a legtöbb esetben elég eredményesen segíthetünk ezen a bajon.

Régi tapasztalata a celluloidnyomtatásban járatos gépmestereknek, hogy a tarkaszínű festékek kevésbé alkalmasak e célra, mint a jóféle, szívós festék. Lassabban száradnak. A spirítusszal kevert festék jól használható, éppen csak hogy túlságosan gyorsan szárad a festékező hengereken. A könyvkötői kence is jó eredményt ad a celluloidos munkánál. Sőt maga a könyvkötői festék is alkalmasnak bizonyulhat ilyen esetben. Azt a festéket értjük itt, amelyet különben kalikóvászorra való nyomtatáskorszokottakönyvkötő használni. Gyöngye nyomásfeszültség és bőséges festékadás a szabály ilyenkor. A nyomatokat természetesen külön-külön kell száradásra széjjelrakni; a teljes száradás körülbelül nyolc-tíz óra alatt következik be.

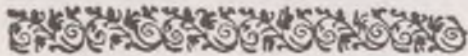
Amit a celluloidnyomtatásról itt elmondottunk, nagyjából áll a filmre, elefántcsontra meg szarura való nyomtatás esetére is, ami különben ritkán fordul elő.

Ripacsos papirosoknál erős festék és kemény nyomás a fő-fő szabály. A szedést

tanácsos ilyenkor stereotípaltatni, mert a betűk meg az esetleges klisék ilyenkor aligha kerülnek ki épkezláb a nyomóhenger alól.

Ugyanígy járunk el a pergamenpapirosra való nyomtatáskor is, amelynek keményebb, csomós fajtái nemcsak a betűanyagot veszélyeztetik, hanem a gépmester türelmét is igénybe veszik. Nyirkosítással puhább lehetne tenni ezt a papirost, de erre ritkán van alkalom. A német gépmesterek bolognai krétát szoktak keverni a festékhez; e krétának az a tulajdonsága, hogy szívósabbá teszi a festéket, ami szintén fontos dolog a pergamenre való nyomtatáskor. Persze, a túlságosan sok kréta halványítja a színt.

A glacé- és lakkozott papirosokkal könnyen meggyűlhet a gépmester baja. Ezek némelyike ugyanis sehogysem akarja a festéket fölvenni, aminek az oka a lakkozásra használt anyagban rejlik. Nyomtatásukhoz mindenesetre erős festéket vegyünk, egy kis szárító anyagot is keverve hozzá. A glacé-stb. papiros különben jobban nyomtatható, ha valamicske nedvességtartalma van, amit olyanformán érhetünk el, hogy nedves makulatúra közé tesszük a papirost.

Az bôcsületes, Isteni FELELEMMEI, B&LCSE-SEGGEI, ES IGAZSÁGGAL TŰNDŐK L&O Debrecezeni Tanatsnak : Nevezet berint peng, IMRE DEAKNAK, mostan Debrecezeni fő Bironak, MESZAKOS BENEDEKNEK, NAGY-GAL ISTVANNAK, es az több Keresztyen halgatoknak, &c. Az Istennek kegyelmet, beke-seget, es Atyai adasat ke-vannya.

Mikepen hogy reghiz, azonkepen igaz mon-daf is, ritelendô Ura-im; Hogy csak az I-madrag tart bennünket. Mert az Keresztyeni i-markozással, az igaz Hit (mellyel az I-stennek kegyelmet es az Christus er-de-met meg fogjuk) ugy egyben berkezre-ter, hogy az könyörgelnek meg csak ne-vel sem érdemli, valahon az igaz Hit nem találhatik. Mert ez mint Szent Pal,

* 2 Heb: u.

Baloldali példánk debrecenvárosi nyomtatvány 1586-ból, Félégyházi Tamás prédikátor „Új testamentum”-a dedikációjának az első oldala. Hoffhalter Rudolf nyomtatta, a legendás híró Hoffhalter Ráfael könyvnyomtatónknak a szintén nyomdász fia. Az öreg Hoffhalter lengyel ember volt, a Hoffhalter nevet későbbi üldöztetése idején, álnévül vette föl; hazájában Skrzetuski nevet viselt. Protestáns létére menekülnie kellett Lengyelországból, s Németalföldre került, ahol elsőrangú könyvnyomtatóművészéssé képpezte magát. Majd Svájcba ment, ahonnan 1555-ben a kálvinizmus „litkos ágenseképpen” Bécsbe küldték, ahol nyomdát nyitott. 1562-ben innen is menekülnie kellett. 1565-ben Debrecenben bukkant föl, majd János Zsigmond hívására Gyulafehérvárra ment, ahol unitáriussá lett, s rejtélyes módon vesztette életét. Fia kőbor nyomdász volt; Váradon, a 7alamegyei Alsó-lindván, a muraközi Nedelicen s aztán Debrecenben dolgozott, jobbára még az apjától örökölt betűkkel.

Jobboldali példánk Bécsben nyomtatott magyar könyvnek a címlapja 1627-ből. Az ottani tipográfikák között nagyhíró volt a Formica Mátée, aki több magyarul elvű könyvet is nyomtatott, köztük az ellenreformáció híres vezérének, Pázmány Péternek itt bemutatott munkáját is. Pázmány könyveinek nagyrésze különben a pozsonyvárosi érseki nyomdában nyomtatódott. Itteni bécsi nyomtatványunkon feltűnő az apró egységekből összerakott keret; motívumait máig is megtalálhatjuk némely nyomda díszítő anyagában. Darabolt lénlát is látunk a címlapon. Betűk dolgában nem volt hiány a régi tipográfikában. A közkeletű római medievális betűnek voltak keskenyebb és szélesebb változatai; azon-fölül – német nyelvterületen – használták természetesen a fraktúr meg a schwabachi betűtípusokat is. A kurzívot meg éppenséggel nagyon kedvelték; a nagyobbfajta kurzív típusok egy részét alávágottan szállította a betűöntő. A címszedés fő-fő szabálya a szimmetrikus elhelyezés volt: a könyvcím utolsó sorait okvetlenül középre kellett zární, mégpedig lehetőleg tölcseres formában, úgy ahogy azt a Hoffhalter Rudolf szedésén lát-hatjuk a baloldali példánkon. Ennek a dog-mává meredett szokásnak a szavak meg-törésekor alárendeltek minden logikai érzést.

Régi technika és régi magyar helyesírás

(I.) Egymástól elválaszthatatlan volt e kettő mindig. Ma is az. A megadott szöveg ólomtípusokkal való tolmácsolása, értelmes tagolása, egyes részeinek mintegy pszichológiai eszközökkel való hangsúlyozása: ez a nobilis föladata minden idők betűszedőjének. Úgy amint néhai Gutenberg apánk is csinálta ötszáz esztendővel ezelőtt. Sőt bizonyos mértékben már örelőtte is a kódexmásolás művészei: a szkriptorok és miniátorok. Hiszen a könyvnyomtatás föltalálójának művein még nem találunk önálló szedési szabályokat; művészi utánzásai voltak azok a könyvmásolók írott munkáinak. Még a betűk megöntése dolgában is tömérdek pénzt és fáradságot áldozott Gutenberg János arra, hogy típusai csalódásig híven adják vissza az írott barátbetűk formáját. Utódainak már engedniök kellett a régi másológyművészek munkáival való versengésből, s új dekoratív elemeket kellett fölvenniök a művészetükbe, így például a könyvcímet, amely a kolofónból, a könyv végére biggyesztett s a nyomdász nevét, a nyomtatás helyét és idejét jelző mondókából fejlődött ki a tizenhatodik század elején, a velencei Aldo Manuzio kezdesével. Örelőtte a könyv elején legföljebb ha ez a két szó állott: „Incipit liber” (a. m. „itt kezdődik a könyv”). A mai értelemben vett könyvcímet, tehát az olyat, amely a tartalom jelzésén kívül a szerző meg a kiadó vagy nyomdász nevét, a kiadás helyét és idejét is magában foglalja, a tizenhatodik század sajtórendeleteinek köszönhetjük. Ezek legtöbbje szerint ugyanis már a könyv elején kellett kitenni a szerző meg a kiadó nevét és lakóhelyét. Így aztán a kolofón, melyet addig – rendszerint tölcserformára – a könyv végére szedtek: előre került és lassankint kialakult belőle a mai értelemben vett címoldal. S mert a kolofón tölcserformára volt szedve, magától értődik, hogy címoldalá történt átalakulásakor is megmaradt tölcserformájának.

A sablon megvolt, s a modorosság csakhamar diadalt ült a szedői művészet fölött. (Az ilyen „copf”-ra bőségesen akad máma is példa: a szedéstechnika körül is, de még inkább az ortográfia dolgában.) A címnek mindenáron lépcsőzetes szedésűnek kellett lennie, akár alkalmas volt hozzá a szöveg, akár nem. Elkövetkezett a legképtelenebb elválasztások kora, csak azért, hogy a tölcseres forma meglegyen. A régi nyomdászember nemcsak hogy ilyenformán válasz-

totta el a könyvcímben levő szókat, hogy „i-mádság”, „i-stennek” (I. az előző oldalon balról), hanem igen sok esetben az átvitt szótagot az előbbeniéknél jóval kisebb betűkből szedte össze (I. ugyancsak ottan). Mindez azért történt, hogy a sorok lépcsőzetes elrendezésűek legyenek. A formának alárendelték a lényegét.

A tölcseres formájú könyvcímek mellett a tizenhetedik század elejétől kezdve gyakran láthatunk kehelyformájúakat is, majd pedig – legelőször a velencei Giuntá és a leydeni Elzevir családok nyomtatványain – lépcsőzetes formájúakat is. Az utóbbi formát a lipcsei Typographische Gesellschaft 1878-ban pontokba foglalva, legideálisabbnak jelentette ki, s jóidőre szinte dogmává emelte. Ezt 1890 körül a szabad irány eltolt sorai, majd 1900 táján a négyszögösített formák próbálták kiszorítani, de siker nélkül.

Az iniciálét nem a könyvnyomató találta ki. Hol szerényebb alakban, hol meg gyönyörű miniatúrák társaságában megtaláljuk ezt már a középkor szép gótbetűs kéziratain is. S a pusztá díszítésen kívül még más jelentősége is volt akkoriban: az iniciálé meg az utána következő egy-két szó Aldo Manuzióig úgyszólván a címe volt a könyvnek, amint hogy a pápai bullákat meg ma is a kezdő szavaikról nevezik el. Az első könyvnyomatók kézi festéssel is díszítették a könyveiket, s az iniciálékat is úgy rajzoltatták be azokba. De az erre fordított kiadásokat megtagarítandó, csakhamar a fametsző, illetőleg akkori elnevezéssel formametsző ügyes kezét vették igénybe, s a betűtípusos formába beilleszthető iniciálékat faragtattak véle. Már Schöffer Péternek is pompás ily fametszetei voltak. A későbbi könyvnyomatóknak meg már rendes fölszerelési tárgyuk volt az iniciálék sorozata. Itt bemutatott példáinkon is három szép iniciálét láthatunk; az első közülök még a debreceni Hoffhalter Ráfael mesteri kezére vall.

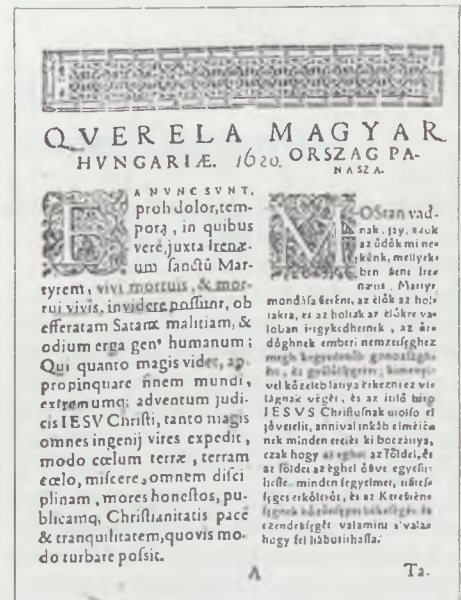
Örszónak vagy latinul „custos”-nak a könyv egyes oldalainak végére nyomtatott ama szót avagy szótagot nevezzük, amely jelzi, hogy minő szóval, illetőleg szótaggal kezdődik a következő oldal. Egyrészt az olvasást akarták ezzel könnyíteni, másrészt a könyvkötőnek adtak véle az ívek összerakása tekintetében megbízható útmutatást. Különben a custost sem a könyvnyomató találta ki. A 11. század némely kéziratán már látható, a 14. században pedig általánossá lesz a használata. A velencei Spira vitte bele a könyvnyomtatásba 1470 körül. Használata csak a közelmúltban szűnt meg. Mostani ívjelzőnket és normánkat a régi könyvekben betűk, az ú. n. szignatúrák pótolják.

A régiék szignatúrája annyiban különbözik a mostanában használatos arabszámú ívjelzőtől, hogy míg az utóbbi csak az ívek első és (csillaggal egyetemben) harmadik oldalán szerepel: a régiék szignatúrája a lapszámmal egyetemben rajta volt a könyvnek mindenik oldalán. Minden ívjelzésére az ábéce más-más betűje szolgált; az első ív harmadik oldalának jelzése volt például: a 3; a második ív harmadik oldaláé: b7 avagy b11, aszerint amint négy oldal avagy nyolc oldal számított egy ívet.

* * *

A könyvnyomtatás föltalálásával a helyesírási kérdések eldöntése dolgában az íróemberrel majdhogy nem egyforma jelentőségű tényező lett a könyvnyomató. Sok esetben az író – talán a meggyőződése ellenére is – a meglévő nyomdabetűkhöz kénytelen alkalmazkodni. Krakkóban nyomtatott legelső magyarnyelvű könyveink lengyeles ortográfiája erre vall, s Abádi Benedek panaszából is ezt vehetjük ki.

Különben nem olyan egyszerű dolog a magyar helyesírás ügye, mint azt némely ember hiszi. Valahogy úgy vagyunk az ortográfiánk kérdéseivel is, mint sok más-

Bethlen Gábornak a Habsburg-ház ellen való 1619-iki fegyverfogását megokoló híres politikai röpirat. Minden valószínűség szerint Alvinczi Péter kassai prédikátor volt az írója. Évszám és helynév nélkül való huszonnégy számozatlan oldalra terjedt, s Szabó Károlynak szerint Festus János kassai tipográfus lehetett az első nyomtatója. Löcsén is kinyomatták még ugyanabban az esztendőben. Éleshangú vádirat ez a „Querela” a Habsburg-királyok, valamint a politikájukat irányító katolikus főpapság meg a jezsuiták ellen. Pázmány Péter bíboros-érsek sietett is rája válaszolni „A magyarországi támadásoknak hamisan költött eredetének rövid velős hamisítása” című latin és magyar nyelvű elleníratával.

sal: mentől kevesebbet értünk hozzá, annál egyszerűbbnek, világosabbnak tartjuk az ügyet. Gyerekjáték az egész, gondoljuk magunkban. Viszont mentől mélyebbre hatolunk a szabályok szövevényébe, mentől többet gondolkodunk is rajtuk: annál bonyodalmasabbnak találjuk a dolgot, s annál több fogas kérdés meredezik felénk.

Amióta a hangírást ismeretlen föltalálói a gyakorlatba átültették: nem volt még ember, akinek ne gyűlt volna meg baja az „ortográfiával”. Mindegy, akárminő nyelvet is beszélünk. Hiszen az ember még a saját kiejtése alapján is nehezen határozhatja meg, hogy az egyik-másik hangját minő betűjeggyel írja le, hát még ha más embereknek, más vidékekről való honfitársainak a kiejtésével is számolnia kell. A világháborúban elvázott Nemzetközi Pánortográfiai Egyesület csupán néhány kultúrnyelvben is 160-féle hangot különböztet meg, de ezek közt nincsenek ott a tájszólásbeli hangkülönlegességek.

A nyelv él és folytonosan változik. Nemcsak a közhasználatos szavak és a nyelvtani formák dolgában, hanem a hangok tekintetében is. Shakespearet ha megszólaltathatnánk: a hallgatósága meg sem értené.

A forma előkészítése stereotipáláshoz

A forma zárása, kiegészítése vagyis előkészítése a matricázáshoz az öntő komoly, gondosságot igénylő feladatai közé tartozik. Ha elgondoljuk, hogy a forma szedésanyagának épségbenmaradása részben az elővigyázatos és gondos kezelésem múlik: ezt a munkafázist mégsem tarthatjuk jelentéktelennek. Az előkészítés minden matricához azonos módon végezhető, csupán az öntőgépekhez készülő esetében térünk el a szokásostól, amennyiben figyelembe vesszük még a gép adta követelményeket is.

A formázandó szedést cicerós térszövekkel körülzárjuk, majd 3 vagy 4 cicerós vastagságú betűmagas vasstégekkel keretezzük, mégpedig úgy, hogy azok végei keresztvezék egymást: $\perp$. Közben legyen gondunk arra is, hogy ott, ahol a stégek összeérnek: ponc lehetőleg ne képződjen. A keskeny vagy rövidebb forma matricáját hosszabb stégek igénybevételével merevebbé tehetjük. Hazánkban általában ferde élű, az egyik oldalsó élükön fazettálás módján ferdére gyalult stégek vannak használatban. Ezeket csonka élűkkel, térszövek nélkül szokták köz-

vetlenül a szedés vagy klisé köré helyezni, az előbbiekkal azonos módon, úgy hogy a szedés és stég között ponc képződjen. A külföldi gyakorlatban ilyen stégek már csak elvétve kerülnek használatba, mivel a keresztvezéseknél a csonka él helyén a ponc képződik a matricában. Törekedjünk arra, hogy a forma köré képzett stégkeret síma nyomot hagyjon a matricán, ne szakítsa meg a folytonosságot a sarokrészen kidudorodó ponc szükségképpen azért, hogy később az öntésnél erre helyezendő szegletvasak jól fölfekhessenek. Bizonytalanná teszi további munkánkat ennek figyelmen kívül hagyása, mert öntés előtt, ha ezeket a feleslegesen kialakított poncokat gondosan le nem kalapáljuk, az öntvény a poncoknak nyomán keletkezett dudorodással vastagabb lesz. Kellemetlen ez különösen ott, ahol az öntvény hátsó oldalát nem gyalulják meg; ilyen helyen az elváltozások a nyomtatógépben végnélküli egyenetlen formájában mutatkoznak. A keretbeli poncok hátrányára írható még az is, ha ezek lekalapálása nem kellő gonddal történik: így a matrica e helyeken a készülék zárásakor nagyobb szorítást kap és megvetemedik. Ez a deformáció az öntés alatt természetesen csak fokozódhatik.

A betűmagas stégek egyik oldalsó élének „lesrégelésére” a szakembereket az a gondolat vezette, hogy a formában a leverés alatt megszoruló levegő csak az ezek által képződő csatornákon át volna kivezethető. A gyakorlat szerint ilyen kivezetésekre nincs szükség, mert aligha adódik példa arra, hogy a matrica a formában rekedt levegő által például megduplázódna.

A zárás további munkáját úgy végezzük, hogy a formát lehetőleg mindig a zárókeret közepére helyezzük, úgyhogy a kis forma is szedésével mindig a szárítóprés közepére essék, nehogy a prés tégelye a kényes szedésre egyenlőtlen nyomást adjon. Több egyenlő nagyságú szedés matricázása esetében használjuk ki jól a szárítóprés igénybe vehető felületét és szedésekből a zárókeret és prés mérete szerint igyekezzünk kettőt, négyet vagy egész kis szedésekből többet egy formába összezárni. Az egyes kolumnák közé, ha azok öntvénye később fazettálva lesz, kétcicerós stégeket tehetünk. A kétcicerós sáv elegendő a fűrészeléshez és fazettáláshoz. Ha több olyan formát kell összezárni, amelyek külön-külön lesznek öntve, úgy az egyes formarészeket cicerós térszövekkel egyenként külön zárjuk körül, közéjük pedig tegyük a négycicerós betűmagas stégeket. Az esetben, ha kizárólag klisék kerülnek matricázás alá; a fém vagy

vasalapot csak betűmagas stégekkel zárjuk körül, a térszöket mellőzhetjük.

A formának a zárókeretbe szorítása igen nagy körültekintéssel végzendő. Mielőtt ezt a műveletet végeznők, gondoljunk a fizikának a testek hűvözta kiterjedéséről szóló törvényére, amely vonatkoztatható a formának a szárítóprésben végbemenő működésére is. Ugyanis a szárítóprés melegének hatása által a forma minden egyes részében és kiterjedésében a szorításból keletkező kényszerhelyzetének megfelelően kitágul, illetve nyúlik. A formát helyesen hogyan zárjuk: az többé-kevésbé érzés dolga, de semmiesetre sem szabad olyan szorososan zárni, hogy a formát szétesés veszélye nélkül felemelheszük. Ez okból fontos, hogy a matricázás a préssel egybekötött, egyazon szinten levő asztalon vagy lapon történjen. A túlszoros zárás a betűk hosszirányú megnyúlására vezethet; „megnöveked”, ha nyomban a szárítóprés alóli felszabadulásuk után meg nem lazítjuk a formát, mintegy lehetőséget adva a kihűlés alatti visszaféjlődésre.

A formába foglalni szándékolt kliséfájától minden körülmények között szét kell választani és fémalapra helyezni, mert a fa a száradás alatt erősen zsugorodik, úgyannyira, hogy a betűmagasságtól messze eltér. A fában mindig jelenlévő nedvesség a matrica szárításakor rossz szolgálatot tesz.

Amikor a forma zárása megtörtént, a klisék pedig pontos magasságra szereltettek, célszerű a kliséket egy kb. 0,2 mm-es vastagságú levelezőlapkattóval aláakni, vagyis ennyivel emelni a magasságukat. Mindezek után meg kell még néznünk, hogy a léniák a sarokrészekben vagy vonalban jól záródnak-e. S ha mindezeket rendben találtuk: a leverőfa s kalapács segítségével igyekezzük a forma legkisebb részét is az alappal érintkezésbe hozni, majd a „tapintófát” a forma felületén érzéssel végigcsúsztatva, kitapogatjuk, nem akad-e még alapot nem érintő, kimagasló rész. E kis szerszám darab egy gyufadoboz-nagyságú, minden oldalán gondosan gyalult és üvegpapíron csiszolt keményfadarab. Az élek épségére különös tekintettel kell lenni, mert ezekkel akad meg a tapintófa a legkisebb egyenetlenségeken. Ha a felületen egyenetlenségeket tapasztalunk, a formát szorosra zárjuk, állítsuk élre és tisztítsuk meg az alját. Amikor már mindent rendben valónak találtunk, puhább kefével és benzinnel tisztítsuk le a matricázandó felületet. Ez csakis benzinnel történjen és ne terpentinnel, aminek gyantás maradványa által a formához ragad a matrica.

Gyenge olajos bedörzsölés után a forma matricázható. Thalwieser Antal.

A papirosszükséglet kiszámítása

(II.) Ha nagyobb oldalterjedelmű nyomdai munkák, például füzetek, könyvek, folyóiratok, árjegyzékek előállításához szükséges papirosmennyiség kiszámításával foglalkozunk, először azt kell megállapítani, hogy egy példányhoz hány papirosívre lesz szükségünk. Tehát másképpen kell eljárni, mint a kisebb nyomdai munkáknál, melyeknél rendszerint az a kiindulási pont, hogy egy-egy ívből vajjon hány példányt nyerhetünk.

A hajtogatás módja szerint alakul a nyomtatóformában összeállított oldalak száma és ezután igazodik a papirosmennyiség kiszámítása is. Leggyakoribb a 16 oldalas forma. Azt a papirosméretet kell kiválasztani, melyen 16 oldal egyszerre nyomtatható. Az ív mindkét felén a nyomtatott oldalak száma 32. Például 1000 darab 64 oldalas füzethez 2000 ív papirosra lesz szükségünk, mivel egy papirosív kétszer 16 nyomtatott oldalt tartalmaz.

Mindenekelőtt azzal kell tisztában lenni, hogy a megadott oldalméret szerint melyik papirosalak a legmegfelelőbb az illető munka 16 oldalának nyomtatásához. Tegyük fel, hogy az említett füzet körülvágott oldalmérete 15×23 cm. A körülvágáshoz általában elég, ha oldalszélességben 0,5 oldalmagasságban fent és lent összesen 0,75 cm-t hozzászámítunk. A füzet nyers oldalát tehát $15,5 \times 23,75$ centiméter méretűnek vesszük. A 16 oldalhoz szükséges papirosalakot úgy kapjuk meg, hogy az oldalméretet négygel szorozzuk. A számítás felállítását a következő:

$$\begin{array}{l} \text{Körülvágott oldalméret} \dots\dots\dots 15 \times 23 \text{ cm} \\ \text{Nyers oldalméret} \dots\dots\dots \frac{15,5 \times 23,75}{4} \\ \phantom{\text{Nyers oldalméret}} \dots\dots\dots 4 \times 4 = 16 \text{ oldal} \\ \text{A papirosív mérete legalább} \dots\dots\dots 62 \times 95 \text{ cm.} \end{array}$$

Miután a megadott oldalméret alapján kiszámítottuk a 16 oldalnyi nyomtatóformához szükséges legkisebb oldalméretet, most azt kell nézni, hogy melyik papirosalak vehető mint legalkalmasabb figyelembe. A fenti számítás alapján azt látjuk, hogy a 63×95 cm méretű, úgynevezett 13-as alak a legalkalmasabb.

Következik egy másik, valamivel nehezebb példa. Kiszámítandó egy 192 oldal terjedelmű könyv papirosszükséglete hat-ezer példányhoz.

$$\begin{array}{l} \text{Körülvágott oldalméret} \dots\dots\dots 13 \times 18 \text{ cm} \\ \text{Nyers oldalméret} \dots\dots\dots \frac{13,5 \times 18,75}{4} \\ \phantom{\text{Nyers oldalméret}} \dots\dots\dots 4 \times 4 = 16 \text{ oldal} \\ \text{A papirosív-méret legalább} \dots\dots\dots 54 \times 75 \text{ cm.} \end{array}$$

Ebben az esetben az 54×76 cm méretű 11-es papirosalakot használjuk fel.

A helyes ívmennyiséget legbiztosabban úgy számíthatjuk ki, ha 1000 példány 16 oldalas nyomtatványt veszünk alapul, és pedíg:

1000 pld.	16 oldalas munkához kell	500 ív
1000	192	6.000
6000	192	36.000

A papirosmennyiség kiszámításánál leggyakrabban előforduló tévedés – gyakorlati szempontból fontos erre rámutatni –, hogy a tulajdonképpeni papirosszükséglet kétszeresét szokták számítani. Ez a tévedés azért jelentkezik, mert sokszor nem gondolnak arra, hogy minden egyes ívnek nemcsak a külső, hanem a belső nyomtatása is 16 oldalt jelent. Ebből azt a szabályt vezethetjük le, hogy a szükséges papirosívek száma egyenlő a nyomtatás számának felével. A fenti példa szerint $12 \times 6000 = 72.000$ nyomtatásunk lesz, a szükséges papirosmennyiség tehát 36.000 ív.

Ha 16 oldal helyett 32 oldal nyomtatunk egyszerre, akkor a nyers oldalméretet nem négygel, hanem nyolccal és négygel szorozzuk, és pedíg olyképpen, hogy az oldal kisebbik méretét a nagyobbik szorzószámmal szorozzuk.

$$\begin{array}{l} \text{Nyers oldalméret} \dots\dots\dots \frac{13,5 \times 18,75}{8 \times 4} = 32 \text{ oldal} \\ \text{Papirosív mérete legalább} \dots\dots\dots 108 \times 75 \text{ cm.} \end{array}$$

Hasonló értelemben – a szorzószámot megfelelően változtatva – járunk el, ha nyolc oldalas nyomtatásról van szó.

* * *

A 8, 16 és 32 oldalas ívek azonban nem minden alkalommal felelnek meg. Ilyen eset főleg akkor fordul elő, ha az oldalmagasság körülbelül négyzetes alakú vagy nagyon keskeny. Például, ha egy füzet körülvágott oldala $22 \times 22,5$ (magas), a 16 oldalas ív 90×93 cm nagyságú lenne. Ez a forma 100×140 nyomtatófelületű gépet kíván, viszont 12 oldalas ív mellett a fele akkora nyomtatófelületű gép is megfelel, ami az előállítás költségeit lényegesen csökkenti. A 12 oldalas megoldás mellett szól azonkívül az a körülmény is, hogy a 16 és 32 oldalas négyzetes és keskenyalakú nyomtatványok a papírkereskedelmi forgalomban szokásos papirosalakokból csak nagy hulladékvesztéssel vágathatók ki.

A négyzetes alakú nyomtatvány számítása a következő:

$$\begin{array}{l} \text{Körülvágott oldalméret} \dots\dots\dots 22 \times 22,5 \text{ cm} \\ \text{Nyers oldalméret} \dots\dots\dots \frac{22,5 \times 23,25}{4} \\ \phantom{\text{Nyers oldalméret}} \dots\dots\dots 4 \times 3 = 12 \text{ oldal} \\ \text{Ívméret legalább} \dots\dots\dots 90 \times 69,75 \text{ cm.} \end{array}$$

A keskenyebb alakú, nagyobb terjedelmű nyomtatványok előállításához a 12 és 24 oldalas nyomtatóívek szintén előnyösebbek. Vegyünk példának egy 11×20 cm oldalméretű füzetet. Ennek 16 oldalas íve 46×83 cm-t adna. Ez a méret nyomtatás és papirosszükséglet szempontjából igen hátrányos. Célszerű beosztás mellett a fenti ívmérethez szükséges gépen 16 helyett 24 oldalt nyomtathatunk és a papirosalak kiválasztása sem ütközik nehézségbe.

Íme a számítás:

$$\begin{array}{l} \text{Körülvágott oldalméret} \dots\dots\dots 11 \times 20 \text{ cm} \\ \text{Nyers oldalméret} \dots\dots\dots \frac{11,5 \times 20,75}{8 \times 3} = 24 \text{ oldal} \\ \text{Ívméret legalább} \dots\dots\dots 92 \times 62,25 \text{ cm.} \end{array}$$

Tehát 13-as gép és ilyen alakú papiros felhasználásával a szóbanforgó munka előnyösen előállítható.

A papirosszükséglet kiszámítását bizonyos esetekben megnehezítheti az a körülmény, ha a papiros gyártási irányát figyelembe kell venni. A legelőnyösebb számítás felborulhat, ha ez a gyártási irány szempontjából ellentétes. A gyártási iránynak például párhuzamosnak kell lennie a könyv vagy füzet hátával. Viszont a kisebb nyomdai munkák papiroskiszámításánál alkalmazott kombinációs megoldástól el kell tekinteni, ha a gyártási irány az előállításnál szerepet játszik, mivel a „forgatás”-kor (I. a Grafikai Szemle 3. számát) a példányok egy része az ív szélességéből, más része az ív magasságából lesz kivágva. Székely Artúr II.

A hosszú ortográfiáról

(III.) Befejező közleményünket azzal kezdjük, hogy a szak társak ne bennünket tegyennek felelőssé a magyar helyesírás vitatható és látszólagos ellentmondásai miatt. Sőt igyekezzenek ezekre rámutatni. Meg vagyok róla győződve, hogy a Grafikai Szemle szerkesztője készségesen ad helyet ilyen helyesírási közleményeknek. Nem egy nyomdász mutatott már rá ilyen vitatható pontokra, amelyeket azután a nyelvészek is elismertek és orvosoltak.

Alapos okunk van a fenti óvára. Jó néhány évvel ezelőtt a Grafikus Művezetőben egy nagyon tiszteletreméltó művezető – fájdalom, azóta már íthagyott bennünket – így figurázta ki az újabb helyesírást: sablón, vagón, telefon, Salamón járja most. Mintegy e sorok szerény írójának is tulajdonítva az új helyesírási „hóbort”-ot.

Már akkor hangsúlyoztam a Typographiában adott válaszom kapcsán és most is megismételtem: mi nyomdászok csak hegedűsei és nem zeneszerzői vagyunk zengzetes nyelvünknek. Mi csupán lejátsszuk azokat a kótákat, amelyeket a nyelvészek nekünk előírnak. Ettől csak az író, szerző határozott kívánságára térhetünk el. Itt azután elég baja van a nyomdásznak az írókkal és megrendelőkkel. Hiába törekszünk mi egységre a helyesírás terén, amikor némely író és megrendelő fittyet hány minden nyelvészeti szabálynak és a maga „egyéni” helyesírását parancsolja rá a nyomdászra azon a „jogon”, hogy ő fizet.

* * *

A hosszú ú, ű végű szavak és az -ít képzős igék és főnevek írásmódját már az előző közleményekben tárgyaltuk. Általánosságban szó volt már az -íció, -ízió, a -tív, -tíva, és -tívum, -úra, -túra végű szavakról is. Mégis néhány példát az alábbiakban megismételünk, mert valamint az idegen nyelvek tanulásánál, a helyesírás megtanulásánál is az ismétlés a legkísérletesebb módszer. (Repetitio est mater studiorum: az ismétlés a tanulmányok anyja.)

Ezúttal egész sereg egyéb í, ú, ű betűs szót sorolunk fel, amelyek mindegyikéről még úgynevezett sémát sem lehet készíteni. Mindegyiket külön meg kell jegyezni magunknak. Mindezek ugyan benne vannak a szótárakban, de szétszórtan. Itt áttekinthetőbb módon együtt látjuk a legtöbbet. Egyszer-kétszer átolvashatja az, aki okulni akar belőle és így jobban maradnak meg emlékezetében.

Az idegen szavak egy részéről a fentiekben (-íció, -ízió, -tív, -tíva, -tívum, -úra,

-túra) kívül nagy általánosságban még azt is megjegyezhetjük, hogy a franciás -íroz, a latinos -ícia, -ícium, -ília, -ílium, -ínium, -írimum, -úció, -úzió stb. szavak legtöbbnyire szintén hosszúak. Hosszúak az -ítisz végű orvosi műszavak is, -ítisz: gyulladás, lob. Például kardítisz szívlobot jelent. Megfigyelhető még az -im végű szavak hosszúsága. Például: anoním, legitím stb. Az idegen szavak közül a főntemlített végződésűek foglalhatók legfeljebb bizonyos sémába. Ezek közül néhányat azért megismételünk. Íme egy kis betűsoros szójegyzék:

Abesszinia, abesszínial, abszolút, abszolúció, albínó, albumin, Algír, Alisz, alkímia, de: alkímista, allélúja, allúvium, alumínium, amfíbium, analízis, anoním, antipírín, alarmíroz, apokrif, archívum, asszír, Asszír, attitűd, avít, avizó, azílium, azúr;

balerína, beduín, benediktfínus, beneficium, biblic, bíbor, bíboros, bír, bírál, bíró, bírság, biz, de: bizakodik, biztat, bizvást, blúz, bornír, bravúr, Brazília, brazil, brillantín, bronchítisz, broszúra, Brúnó, búb, búbárat, búbos, búcsú, búcsúztat, búgó, bújik, búsz, búszul, bútor, búvár, búvik, búza, búbájós, bűnös, bűnhődik, büntelen, bűvész, búvöl, búvős, búz, búzhodik, búzlik, búzós; cenzúra, cezúra, cilícium, cím, címer, címez, címzés, cinozúra, civis;

csengetyű, csigat, csik, Csik, csikos, csín, de: csinos, csinja-binja, csíny, csíp, csípés, csipő, csipős, de: csipet, csiz, csizló, csúcs, csúcsos, de: csucsorít, csúf, csúfolódik, csúfondáros, csúfos, csúszik, csúszó, csúsztat (Ak.: csusztat), de: csuszkál, csúz, csúzos, csűr (főnév), csűr (ige);

definíció, delfin, delírium, dérdúr (az Akadémia szerint), dérdur (Balassa), deviza, dicsér, dicséret, de dics, dicsekszik, dicsó, díj, díjas, díjaz, dinomdánom, dísz, díszelő, díszes, díszít, díszlet, díszpóció, dívik, diva, divízió, domínium, dresszúra, dúc, dúcol, dúdol, dúl-fúl, dúsz, dúvad, dúl;

effúzió, egzekúció, egzekútor, egyensúly, elízió, elizium, Elmira, elokúció, Elvira, Elzevir, elzevir (betű), emeltyű, empíria, endívia, endokardítisz, erudíció, evolúció, ex- és konklúzió, exkluzíve, expeditör, expozíció; família, de: familláris, fényűzés, fibrín, finom, Firdúsz, Fiúme, fotogravúr, fototípa, földművelés, Fönícia, Fridolín, fríz, ftízisz, fúga, fűj, fűjdogál, fűjtat, fül, fúrni, fúria, fúzió, furnír, fúródik, fül, füt, fűző, fűződik;

galvanotípa (és a többi -típa), garníroz, garnitúra (és a többi -túra), gazolín, gejzír, Gertrúd, gigász, gim, glazúr, gríz, grúz, gúnár, gúnya, gúnyol;

gyúl, gyúr, gyűrődik, gyűl, gyűlölet, gyűr, gyűrődik, de: gyüremlik, gyűrű, gyűrűzik, gyűszű;

harpúna, híbríd, híd, híg, higit, hígul, híja, him, hímes, hímez, hímező, hír, de: hirdet, híres, hírhedt, hírlík, hírel, hírnök, hiúsul, hiúz, hív, de: hívat, híven, hízik, hízeleg, homília, hűg, hún, húny, húros, húroz, hús, húsz, hússzor, húsvét, húz, Húbele Balázs, hűbér, hűdés, hül, hűség, hűsít, hűtő, hűvös;

ifjúság, ígér, íjas, íjász, illegitím, illúzió, íme, imígy, ímmel-ámmal, immúnis, imponderabilitás, in, de: inek, indicium, ínség, intéltútum, intervjú, intuíció, iny, inyenc, de: inyes, írás, írni, írek, írídium, íríg, írész, írsmag, írsvaj, itél, iv, ívek, ívás, egyívású (más: ívás), iz, ízelít, ízes, ízetlen, ízlés, ízület, ízzé-porrá, ízzít (tűzesít);

Júda, Júdás, Júlia, júlián, július, június, junktím, Jusztín, de: Jusztinián;

kabín, de: kablent, kajszínbarack, kantín, kantinos, kapuciner, kardítisz, karlatida, kétségkívül, kigyó, kímél, Kína, kínai, kínál, kínfi, kínlódik, kínos, kínoz, kírgiz, kírvívó, kísér, kísérel, kísért, kísértet, kítűnő, kíván, kíváncsi, kívül, klíma, de: klimatikus, kolerin, kollízió, komitíva,

koncilium, koncíz, konfúzió, konfúzus, konstitúció, kontemín, kontúzió, kosztím, kurír, kúlista, kurzív, kút;

laringitisz, legitím, lícium, Lidia, líga, líra, Livia, Lizi, lúci, lúd, lúg, lúmen;

malícia, manikúr, mártír, mártírimum, mártíromság, mazúrka, medúza, metonímia, míg, míglen, mímel, mínum, míusz, Ak.: mírigy v. mírigy, míting, mítosz, mondúr, múmia, munitió, munitíplum, muszlín, múzeum, múzsa, mű, művel, működik, művelődik, műves, művész, működősorús stb.

nefritisz, neuritisz, nikotin, Nilus, níví, Núbia, núbial, Numidia, numídal;

nyíl, nyíllal (más: nyíllal, nyíllalani), nyíllik, nyíllás, nyír, de: nyírbál, nyíres, nyírség, nyúl (ige), nyúl (főnév), nyúlik, nyúlánk, nyúlós, nyúlt, nyúz, nyű, nyűg, nyűgös, nyűgöz, nyűtt, de: nyűves, nyűvés;

obszkúr, officína, olíva, opportúnus, oppozíció, organtín;

palatínus, Palesztína (Ak.), pandúr, panegirikusz, papír, de: papiros, papirusz, paralízis, partí, de: folyóparti (part), partitúra, parvenú, passzíroz, patricius, pedikúr, penibílis, perfid, perfidia, perisztíl, pianínó, pingvín, pionír, pip, píró, porfir, posszibílis, pozíció, pozitívum, poztúra, precíz, precízió, prelúdió, prerí, prerogativa, presztíz, prima, primás, primícia, princípium, probírmamzell, procedúra, professzúra, profil, projektíl, prostitúció, prototíp, prúd, pszeudoním, pszichoanalízis, púder, púderez, púp, púpos, púrum;

refúgium, remíz, reptíliák, respírium, revolúció, rezolúció, rím, rímél, rívás, rívó, rúbél, rúd, rüg, rügő, rúna, rút, rutin, rutínos, rúsz;

síel, sík, síkos, síkoz, síma, de: simít, sínyleni, síp, sípol, sír, sírdogél, sírl, sívó, síz, síemil, spiszbünger, státútum, stíl, de: stílista, stílus, Stír, stúdium, sűg, sűly, sűrol, sűrit, sűrű;

szacharín, száműz, szatír, szegfű, szekatúra, székfű, szélhűdés, szelíd, de: szelidít, szelidül, szenilis, Szeráf, szerűskert, szí, szj, szjaj, szjifid, szín, színes, színész, színez, színoním, színültig, szír, szírek, szít, szítani, szín, szív, szíves, szkíta, szolid, sztereotíp, szűnyog, szűr, szűrő, szűcs, szűgy, szűk, de: szűkség, szűkület, szűnik, szűr, szűrő, szűz;

tamburín, tífusz, tímár, típus, tonzillitisz, tonzúra, tradíció, transzfúzió, traszíroz, tribún, tribún, trubadúr, túbus, túl, túmor, túr, túra, turbína, turnúr, túró, túros, túros (sebes), túsz, tútor, túzok, tú, túrni, túr, túrómfű, túz, tyúk;

úgy, úgy-e, úgyhogy, úgyis, új, újdonság, újfent, újít, újolag, Ak.: újólag, újonnan, Ak.: újság, ún, de: unalmas, únió, úr, úrhatnám, Ak.: úszkál, úsztat, útál, útálatos, úzus, úzni;

vajúdik, valkúr, valószínű, valúta, vanília, vasút, víg, Vígsház, vív, vívodik, víz, vízhatlan, vízió, Vízkereszt: zúdit, zúdul, zúgni, zúgattyú, zúgolódik, zúzda, zúzó, zúr, zúravar; zsení, zsír, zsíró, zsíros, zsívó, zsúfol, zsúp, zsúr, zsúr, zsúri.

* * *

Befejezésül megjegyezzük még, hogy ezzel még koránt sincs kimerítve a hosszú ortográfiára vonatkozó ismeretkör. De bármilyen érdekes vagy tanulságos téma is unalmasá válik, ha túlzásfolyják. Kevés pihenő után folytathatjuk. Például ott, hogy azokat a szavakat és képzőket ismertetjük, amelyeket nem kell és nem szabad hosszú magánhangzóval szedni.

Egyszer talán fűzetbe is lehetne összegyűjteni a magyar helyesírás nyomdai vonatkozású tudnivalóit. Errenézve már van buzditás, csak az anyagi alap biztosítása hiányzik még.

Herzog S.

KÖNYVEK,
KÜLFÖLDI NAPILAPOK
MAGYARORSZÁGI KÉPVISELETE,
BEL- ÉS KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK,
TUDOMÁNYOS SZEMLÉK,
UJSÁGOK, KÉPESLAPOK,
MAGAZINOK

MADÁCH

KÖNYV- ÉS LAPTERJESZTŐ VÁLLALAT

Tervezte Lup Mihály.
Ólomba véste Höchst Pál.

Budapest,
IV. Váci utca 23. szám

Nagyságos Asszonyom!

Háztartási újdonságaimat üzletemben minden vásárlási
kényszer nélkül bemutatom és ismertetem előnyeiket
a t. Vevőimmel. Az Ön mielőbbi szíves látogatását kéri

KENDER ATTILA BUDAPEST VI, Ó LICCA 31.

Tervezte és véste Blaskó Nándor.

The logo for 'dama' is a typographic design where each letter is formed by a series of vertical lines of varying lengths and thicknesses. The 'd' has a tall stem and a short stem. The 'a' has a tall stem and a short stem. The 'm' has a tall stem and a short stem. The 'a' has a tall stem and a short stem.

SELYEMHARISNYÁT VISELJEN

A decorative horizontal line consisting of a series of small, evenly spaced vertical dashes or short strokes.

MINŐSÉGE, OLCSÓSÁGA FELÜLMÚLHATATLAN

Tervezte Ungur Imre.

The logo for 'LILL' is a typographic design where each letter is formed by a series of vertical lines of varying lengths and thicknesses. The 'L' has a tall stem and a short stem. The 'I' has a tall stem. The 'L' has a tall stem and a short stem. The 'L' has a tall stem and a short stem.

KÉZIMUNKASZAKÜZLET BUDAPEST IV, PETŐFI SÁNDOR UCCA 1. SZ.

A LEGFÍNOMABB CSIPKÉK, TERÍTŐK, ZSÜRTERÍTŐK A LEGOLCSÓBBAN

NAGYSÁGOS – MELTÓSÁGOS

Tervezte Kurcsics Ernő.

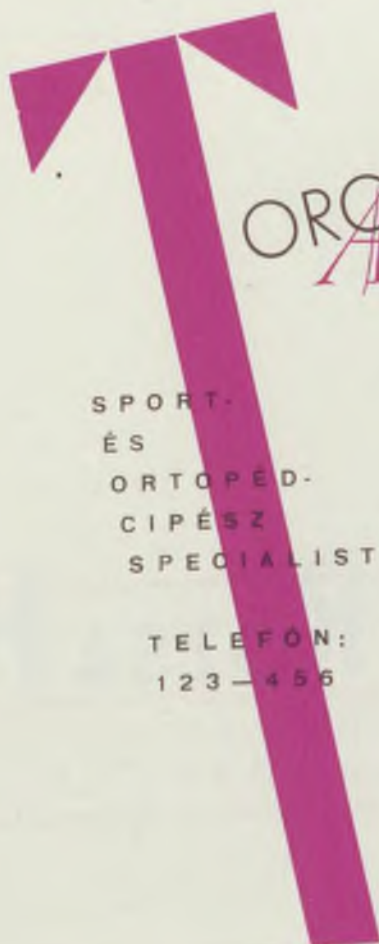
Tervezte és véste Sütő László.

RÓNA

ÜVEGSZOBRA SZ

ÜVEGDÍSEK, SZOBROK ÉS VIRAG-
VÁZAK KÜLÖNFÉLE SZÍNEK BEN
MOST IGEN OLCSON KAPHATÓK

KISPEST, HORTHY MIKLÓS ÚT 12. SZÁM

OROCZKÓY
András

SPORT-
ÉS
ORTOPÉD-
CIPÉSZ
SPECIALISTA

TELEFÓN:
123-456

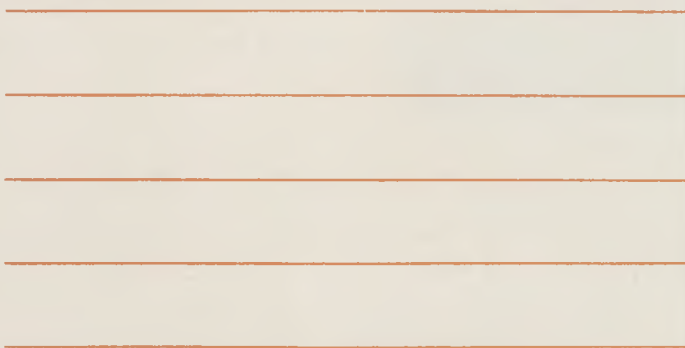
BUDAPEST
RÁKÓCZI ÚT

Tervezte Singer Albert.

TO

TABY OSZKÁR
TUDOMÁNYOS
ÉSELEKTROMOS
MŰSZEREK GYÁRA
BUDAPEST XIV,
ÓRNAGY UCCA 1
TELEFÓN: 114-423

Tervezte Ungur Imre.

RÓZSA HELÉN

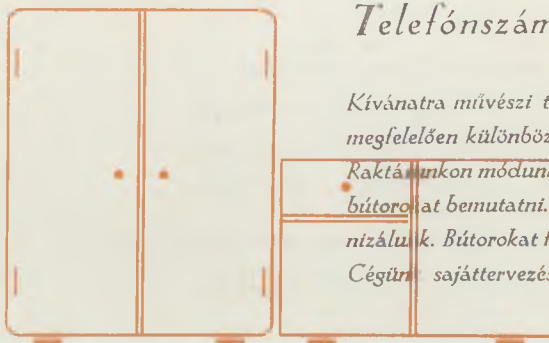
DIVAT SZALONJA
BUDAPEST, VÁCI U. 2

Tervezte Gorszky János.

Asztalos- és Lakásberendező Kft.

Budapest V, Vilmos császár út 22

Telefónszám: 102-312

Kívánatra művészi terveket készít a lakások fekvésének megfelelően különböző stílusokban és modern kivitelben.

Raktárunkon módunkban van minden ízlésnek megfelelő bútort bemutatni. Régi bútorokat átalakítunk, modernizáljuk. Bútorokat felújítunk, fényezünk garanciával.

Cégünk sajáttervezésű bútorszövegei nagy választékban

Tervezte Schmidl György.

Toroczkóy

A N D R Á S

SPORT- ÉS ORTOPÉD-CIPÉSZ

SZAKSZERŰ JAVÍTÁSOKAT OLCSÓN ELVÁLLALOK

BUDAPEST, VIII.
RÁKÓCZI ÚT 32
TELEFÓN: 123-456

Tervezte Felber Ottó.

SPORT- ÉS ORTOPÉD-CIPÉSZ

BUDAPEST VII, RÁKÓCZI ÚT 13-15. SZÁM

SZAKSZERŰ JAVÍTÁS. TELEFÓN: 129-456

Tervezte és díszítette Antoni Béla.

FOTOSZAKÜZLETEMET E HÓNAP 15-ÉN MEG-
NYITOTTAM. IGAZOLVÁNY-, MENYASSZONYI
ÉS GYERMEKFÉNYKÉPET OLCSÓN KÉSZÍTEK.
AMATŐR KÉPEK KIDOLGOZÁSA ÉS NAGYÍTÁSA.

BUDAPEST IV, PÁRIZSI U. 2. TELEFÓN: 111-234

Tervezte Kurcsics Ernő.
Ólomba véste Nagy Károly.

Élet!

Erő!

Egészség!

BARANYAI KRÉMSAJT

MINDEN JOBB CSEMÉGEÜZLETBEN KAPHATÓ

Tervezte és véste Antoni Béla.

MUNDUS

ÉPÍTŐ- ÉS INGATLANFORGALMI KFT.

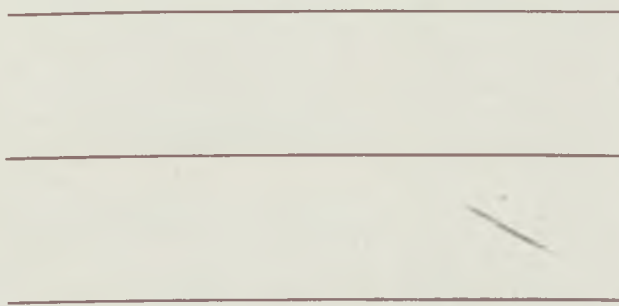
KISPEST, BÁTHORY UCCA 16

Magas- és mélyépítések, speciális útépítések, műszaki, valamint mindennemű rajzok készítése

Tervezte és ólomba véste Selmeczi József.

VASZON-, SZÖVET- ÉS SELYEMFELDOLGOZÓ KFT.
BUDAPEST XIII, RÓBERT KÁROLY KÖRÚT 125. SZÁM

Tervezte és ólomba véste Stanczel Ferenc.

Tervezte Münz Jenő.

Élet!

Erő! Egészség!

Baranyai krémsajt minden csemegeüzletben kapható!

Tervezte és ólomba véste Stancel Ferenc.

Bajok a gépszedés körül

Ha figyelmünket a gépszedők helyzetére irányítjuk, a beható kutatások eredményeként meggyőződhetünk arról, hogy túl a súlyos gazdasági bajokon, maga a gépszedői munkakör manapság súlyos nehézségeket, akadályokat és előre nem látható hátráltatásokat rejt magában. A bajok kútforrása általában a túlzott takarékoság elvének könyörtelen érvényesítésében keresendő. A legtöbb üzemből ugyanis az a helyzet, hogy nem akarnak tudomást venni a matricák elhasználódásáról, használhatatlanságáról és főképpen hiányosságáról. Általában az a helyzet, hogy új matricák beszerzésére csak a legvégső esetben gondolnak, inkább vállalják a rossz és hiányos matricákkal való kínlódást és a velük való munkálkodás rizikóját. Holott köztudomású, hogy a matricák élettartama még helyes kezelés mellett sem több 7–8 évnél, mely idő után feltétlenül szükséges a használhatóbb matricák kicserélése, ha maszatmentes szedést akarunk előállítani. Rendes munkamenet mellett is kikerülhetetlen a matricák kiegészése, sérülése, tönkremenetele. Főleg a hárombetűs matricák azok, melyek legkönnyebben sérülnek meg és válnak használhatatlanná. Gépszedő szakértársaink gyakorlatból tudják, hogy először a legvékonyabb matricákra kerül a sor és ez az oka a nyomdákban dívó általános diví-, pontstb. hiánynak.

Mint ahogy újak beszerzéséről nem gondoskodnak, bekövetkezik a matricák fokozatos hiánya és egy szép napon már az a helyzet, hogy 7–8 kurrens t betűvel és 5–6 kurrens r betűvel kell kínlódnia a gépszedőnek, óvatosan ügyelve arra, hogy a szedés kiemelésekor ezeket a fontos matricákat mellényzsebébe süllyessze, nehogy kollégájának esetleg eszébe jusson saját hiányos készletét az övéből kiegészíteni, – mint erre már példa adódott.

Külön panasz tárgyát képezi továbbá a piszkos matricák, azok tisztántartása és portmentessége. A mai viszonyok mellett legtöbb helyen másodrangú kérdés a matricák tisztítása, minthogy nagyüzemekben arra külön segéd munkást kell felvenni; kisüzemekben pedig rendszerint különóránban lehet csak elvégezni, a folyómunkák feltartóztatása nélkül. A gépszedő tudja csak, milyen elsőrangú fontossága van a tiszta, jól eső matricának a folyamatos, zökkenőmentes szedésnél. Ha piszkos, olajos a matrica, bizonytalanra válik a szedés munkája,

nehézebben halad az ember, mert óvatosabban, nagyobb figyelemmel kell a sorokat átolvasnia. Minthogy a betűk kimaradnak és minden figyelmet a kiváltásra, a betűk esésére kell fordítani, nagyobb megerőltetéssel tudunk csak haladni, ami végeredményben az idegekre megy – no meg a korrektúrát és a szedés mennyiségét is erősen befolyásolja. Nem származik tehát semmi haszon abból, ha a matricák tisztításán takarékoskodunk!

Okszerűtlen takarékoságnak mondható az a nyomdákban dívó felfogás is, hogy idegen nyelvű betűk beszerzését nem tartják fontosnak.

Tapasztalhattuk, hogy egyes üzemekben, ahol állandóan szükség van idegen betűkre (folyóiratoknál, technikai, kémiai és egyéb szaklapoknál), a gépszedő gyakran egy sorban két, sőt három olyan idegen betűt kénytelen kihagyni, mely következetesen minden hónapban, sőt rövidebb időközökben is előfordul. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy a kéziszedőnek egy ilyen sort egykét helyen el kell vágnia, le kell gyaluina, mely tevékenység esetleg a levágandó szó megsérülésével járhat és szükségessé válhat a sor újbóli leszedése, akkor kézenfekvőnek látszik, hogy az ilyen idegen betűknek beszerzése csak előnyt és időmegtakarítást jelent a nyomdaüzemnek. Most nem beszélve a „minőségi” munkáknál megkívánt esztétikai követelményekről, mint hogy erről szó sem lehet, ha más típusú idegen betűt vagyunk kénytelenek a gép-sorba belevágni.

De beszélünk kell a „minőségi” munkákról is, mint csaknem egyedüli módjáról a mai nyomdaipar prosperitásának.

A mai nyomdaipar és korszerű üzletvitel idejekorán felismerte a minőségi munkában rejlő roppant hatásos propagandaeszközt és ránevelte az olvasóközönséget az igényességre, a szép nyomtatvány szeretetére. A minőségi munka minél szélesebb körben való terjesztése tehát nemcsak a nyomdaipar érdeke, hanem jelentős nemzetgazdasági feladat is.

Miképpen lehet azonban minőségi munkát produkálni, ha a legelső követelmény: a kifogástalan matrica nem áll rendelkezésünkre? Hiányos, kopottfülű, kiégett matricákkal képtelenség élesképű, tiszta, maszatmentes, lénia-egyenest sorokat előállítani.

Azonkívül sok helyen a szedőgép egyes alkatrészeinek kopása, elhasználódása kizárja a minőségi munka előállítását. Hiába áll rendelkezésre a legügyesebb szerelő: ő is tehetetlenül áll azokkal a kopásokból eredő hibákkal szemben, melyek lehetet-

lenné teszik a kifogástalan sorok öntését. Ezt mindazoknak tudniuk kellene, akik a gép és a matricák állapotának figyelembevétele nélkül követelnek minőségi munkát.

Külföldi gyakorlati példákban tudjuk, hogy jó befektetés a kopott alkatrészek kicserélése, sőt a régi gépek átmodernizálása. Mert ami elvész a vámon, biztosan megtérül a réven. Ebben a mai mozdulatokra bontott, futószalagosított világban – amikor divattá kezd lenni ez a jelszó: sokat és jól – elsősorban szükség van jó gépre, jó matricára. Az ezen a téren mutatkozó megértés és anyagi áldozat feltétlenül kifizeti magát; hasznothajtó befektetés és növeli a minőségi munka előállítási lehetőségét. Munkásszempontról is az a nagy előnye, hogy komplett matricatárral nagyobb biztonsággal, folyamatosabban és könnyebben lehet dolgozni, aminek előnye egyrészt a korrektúra minőségén, másrészt a szedés mennyiségén fog majd megmutatkozni. A lelkiismeretes gépszedői munka tökéletesebbé tétele tehát kizárólag a munkáltatói megértés és áldozatkészség nagyobb érvényrejutása mellett lehetséges. Ziegler Gyula.

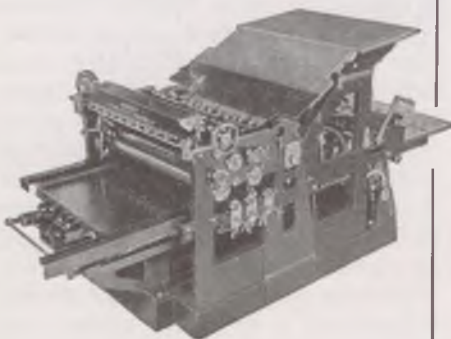
Hajtószíjak a szedőgépeken

Egyízben már írtam arról, hogy milyen fontos a szedőgép jó elhelyezése, hogy azt szilárd alapra úgy kell főszerelni, hogy rázódás ne állhasson elő. Ha a gép alapja nem szilárd és nem vízszintes, annak természetes következménye lehet bizonyos géprészek egyoldalú megterhelése, illetőleg kopása, amely később a gép működésében zavarokat idézhet elő, mert elképzelhetetlen az, hogy az ezredmilliméter finomságra kidolgozott súlyos gépre ne volna káros hatással a rossz elhelyezés, a bizonytalan talajon ide-oda tántorgás.

Elsőrendű fontosságú még a gép meghajtása is. A motort lehetőleg a gép alapjával egy testet képező helyre kell szerelni. Ezenkívül a hajtószíjnak is nagy szerepe van a gép egyenletes működésében. A hajtószíjat rendszerint — így szokták összevarrni, a két végét egymásra téve. Ez pedig öreg hiba. Mert tudni kell, hogy a kétszeres szíj és a varráshoz használt anyag tulajdonképpen megnövelik a tárcsák átmérőjét és lényegesen nagyobbá teszik, s ezzel meggyorsítják a gép járását. Ez a helyzet úgy áll elő, hogy mikor a varrat a korong átmérőjéhez ér és mivel így azt egy pilla-

RÓNA JÓZSEF

GÉPÉSZMÉRNÖK GRAFIKAI GÉPMŰHELYE
BUDAPEST VI, DÉVAI UCCA 21. SZ.
TELEFÓN: 292-689

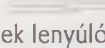
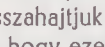

Gyárt: „Express” 52x72 cm-es és „Express-Front” 54x76 cm-es gyorsajátó 4 görgőpályával, 3 felhordóhengerrel, rúgós ívfogókkal. Amerikai sajtót, szedéssorvágó-gépet, lehúzósaajtót, formaszállító-kocsit. Javit, átalakít, átszerel: nyomdal, szedő-, könyvkötő- s vonalozógépeket. Autogénhegesztés.

natra megnagyobbította: egyúttal meg is gyorsította, amely érezhető rántásban nyilvánul meg. Ha a szíj több darabból van összevarrva és ráadásul még közlőmű is van, a gép járása folytonos rángatásból áll, mert a hajtás gyorsasága aszerint váltakozik, hogy hol szalad a varrat. A hajtószíj van tehát annyira fontos, hogy megérdemelje a vele való bővebb foglalkozást.

Ez a szíj-ügy sok fejtörést okozott már az érdekeltek körében és tökéletesen megoldva a mai napig nincs. Kísérletezés folyik olyan hajtóanyaggal, amelynek a végei össze vannak ragasztva, de ennek az a hibája, hogy az olajat nem tűri, amely nélkül pedig gépüzem el sem képzelhető. Vannak olyan kapcsok, amelyek segítségével a szíjak végeit össze lehet fogatni, de ennek meg az a hátránya, hogy mivel a szíjon a lyukak egyvonalba esnek és a kapcsok nem követhetik a kerekek hajlásait: a szíjvégekből a szorító csavarok hamar kitérődeznak.

Ezeknél talán jobb, ha a szíj végeit úgy kötjük össze, hogy a varrat a korong külső részén fusson, mely esetben az a kerék átmérőjét nem növeli. A másik módszer szerint magunk is elvégezhetjük a szíjvégek megfelelő összekötését. Ez abból

áll, hogy megfelelő erősségű drótból kapcsokat készítünk ilyenformán , amelyek lenyúló végeit a szíjon áteresztjük és visszahajtjuk és rákalapáljuk. Arra ügyelni kell, hogy ezek a visszahajtott végek ne essenek egyvonalba, hanem változóak legyenek, mert így a szíjvégek nem szakadozhatnak ki. Ha ez a munka jól sikerül, hosszú ideig nem lesz bajunk a hajtószíjjal, mert ha az így elkészített szíjvégeket drótszeggel összefűzzük, sokáig szolgálja a célját, jól alkalmazkodik a kerekek görbületeihez és mivel a drótvégek nem egyvonalba esnek, azok a szíjvégeket nem terhelik meg nagyon és ezek nem is szakadoznak be.

Többféle szíjpótló anyag van már forgalomban, de azok a valódi szíj használatát nagy mértékben még nem csökkentették. Akármilyen anyagból készült szalagot használunk is a szedőgép hajtásához, annak a megválasztásánál a fő szempont az legyen, hogy a korongokhoz jól tapadjon és a vastagsága mindenütt egyenlő legyen, mert csak ezzel biztosíthatjuk a gép nyugodt járását. Az üzem biztonsága érdekében szükséges, hogy tartalékszíj legyen, hogy a munka közben szolgálatát felmondott szíjat pár perc alatt pótolhassuk és ne kelljen az elszakadt szíj összevarrása miatt a gépnek hosszú ideig állnia.

A gépgyár is ismeri a meghajtásnak ezt a hibáját és újabb gépeken lánc alkalmazásával oldotta meg a dolgot. Juhász Béla.

Idegen ékezetek

Az egyes nemzetek ortográfiája – bár itt-ott hatással volt egymásra – külön fejlődött. Ez a magyarázata annak, hogy olykor egyazonos hangokat is (mondjuk a cs-t) más betűjegyekkel írja a latinbetűs nemzetek majd mindenike. De ezenfölül is a legtöbb nemzetnek van valami különleges hangja, olyan, amelyet más nemzetnek fia talán ki sem tud mondani.

A nagy háború előtt volt egy ú. n. pántortográfiai egyesületünk, amelynek az volt a célja, hogy az egyes hangok jelölésére minden nemzet egy és ugyanazt a betű-

jegyet használja. Amilyen ideálisnak látszott ez a cél, annyira rossz auspiciumok mellett indult, mert mingyárt kezdetben kisült, hogy nem kevesebb mint 160 betűjegy – tehát száznál többféle ékezetes betű – kellett volna a kultúr népek nyelvében előforduló hangok jelölésére.

Igy is túlotúl meg vagyunk áldva ékezetes betűtípusokkal. Kézi szedésben ez még csak hagyján, de a gépszedésben rendszert hiányzanak némely – például cseh, lengyel, spanyol, portugál, dán stb. – ékezetek. S ami van: az is legtöbbször meglehetősen rendtelenségben található a kézi matricák közepette.

A szedőgépen végzett idegennyelvű szedés esetében tehát ajánlatos, ha a gépszedő bizonyos rendszert honosít meg az idegen ékezetű betűk – kézi matricák – elhelyezése tekintetében, amivel nemcsak megkönnyíti, de egyszerűbbé és biztosabbá teszi a különböző betűkkel való munkálkodást. Szükség van erre főképp a francia nyelvű szedésnél, amelynél állandóan többféle kézi matricára van szükségünk.

Leghelyesebb, ha a szükséges matricákat a billentyűzet felett lévő tálcára a következő sorrendben helyezjük el: à, è, â, ê, ú, ô, ç. A tálcá jobboldali végére pedig az aposztrófokat tesszük, míg az egyéb, kevésbé használt francia betűket a kézi matricák sorjájára külön félretesszük.

Ha jól megjegyeztük a betűk sorrendjét, akkor néhány sor szedése után már teljes biztossággal nyúlunk ahhoz a betűhöz, amelyre éppen szükségünk van. Nem kell keresgelnünk a kézi matricák sorjájában vegyesen szereplő, különféle idegen betűk között, mert ezzel a rendszerrel egyszerűen és biztosan megtaláljuk mindig azokat, amelyeket keresünk. Csak éppen arra kell ügyelnünk, hogy leszedés után azonnal rakjuk meghatározott helyükre az idegen betűket és ne hagyjuk azokat tucatszámra összegyűlni a kézi matricák sorjájában. Annál is inkább szükség van erre, mert ha a sor leöntése és elosztása után mingyárt visszarakjuk helyükre, akkor jobban fogunk emlékezni arra, milyen betűket használtunk fel előzőleg. Ezzel a rendszerrel munkánkat egyszerűbben, könnyebben és, ami szintén fontos, gyorsabban végezhetjük el. Z.

HARTMANN TESTVÉREK-
„ONYX”

NYOMDAFESTÉKGYÁRA RT.
BUDAPEST VI, FORGÁCH UCCA 19

TELEFÓNSZÁM: 292-074, 298-585

Gyárt mélynyomó-, offset-, kö- és könyvnyomdai, rotációs-, gumi-nyomó-, valamint sokszorosító színes és fekete festékeket.

A betű hősei

Gutenberg csodás találmánya: a könyvnyomtatás közel félévezredes megteremtése óta eljutott úgyszólván a világ minden zugába. Az északi sarktól a déli sarkig, a Vad Nyugattól a keleti „fölkelő nap országáig” mindenütt szorgalmas kezek gyűjtik a betűket a sorjázóba és sorakoztatják egymás mellé a tudás, a világosság apró kis mécsseit; vagy fürge ujjak billentyűzik a szedőgépek matricasorait, hogy szárnyat adjanak a gondolatnak és szertevigyék az írásjegyeiben rejlő hatalmas erőt. Mindenütt a világon találkozunk a betű munkásával: Kelet dohos pincéiben épügy, mint Nyugat tágas, világos, modern nyomdapatotáiban; Dél tikkasztóan forró kalyibáiban épügy, mint Észak hűvös, szép és egészséges berendezésű nyomdaépületeiben. És amerre nézünk, mindenütt csak azt látjuk, hogy az ólombetű katonája nehéz, fárasztó harcot vív az életért, a megélhetésért és küzdelme szinte örökös a reája leselkedő betegségek ellen.

De egy nyomdász élete sem olyan küzdelmes, viszontagságos és – talán életveszélyes is, mint azoké, akiket a sors az óceánjáró hajók nyomdáiba vezényelt. Itt egészen más világ tárul a nyomdai munkás elé, mint azokban a nyomdákban, amelyeket köépiletekben rendeztek be.

Talán nem lesz érdektelen, ha kis körsétát végzünk a világ egyik legnagyobb óceánjáró hajóján, hogy betekintést nyerjünk az úszó város misztikus világába és az ott dolgozó nyomdász kollégáinknak változatosan gazdag életébe.

Még néhány esztendővel ezelőtt a francia „Normandie” luxushajó volt a tenger királya, a világ legnagyobb óceánjárója. Ez a 3000 személyt befogadó, 313 méter hosszú, pazar eleganciával berendezett, a legkényesebb ízlést és a legigényesebb fényűzést reprezentáló úszó paradicsom jelentette a franciák tengeri büszkeségét, amelyen áthajózni az Újvilágba nemcsak gyorsan, de a legnagyobb kényelem mellett volt lehetséges. Természetes, hogy ennek a hatalmas méretű és nagy befogadóképességű hajónak hírszolgálatára nyomtatványszükséglete arányban kellett hogy álljon az utazóközönség igényességével és jóízlésével. Erre a célra a hajó télkertje alatt egy nagy nyomdaterem van a legmodernebb gépekkel és segéd-eszközökkel felszerelve, hogy a „Normandie” nyomtatványszükségeit, így az ebéd- és vacsorakártyákat, színházi és moziműsorokat, sportversenyek meghívóit és a hajón előforduló egyéb ünnepek nyomtatványait ebben a nyomdában előállíthassák.

A fehér olajfestékkel festett, linoleumpadlóval bevont és modern szellőzőkészülékekkel felszerelt nyomdaterem ragyog a tisztaságtól, a világosságtól és külön értéke a higiénikus berendezése, hol minden időben hideg és meleg folyóvíz áll rendelkezésre; zuhany- és kádfürdők, továbbá fehérterítéses étkezőhelyiség, melyben minden dolgozó jóízűen elfogyaszthatja uzsonáját, ebédjét.

A nyomda fölszereléséhez tartozik: négy hárommagazinos Intertype szedőgép, két gyorsajtó, egy tégelyes sajtó; ezt kiegészíti a jól felszerelt kéziszedő-terem, továbbá a papírvágó- és fűzőgépek. A személyzet a faktoron kívül tizennégy tagból áll, akiknek a francia nyelven kívül az angolt is tökéletesen kell bírniok, minthogy az összes menükártyák, értesítések és egyéb nyomtatványok ezen a két nyelven jelennek meg.

De legfontosabb feladatuk annak a nagyformátumú napilapnak az előállítása, melyet minden reggel pontosan asztalán talál a hajó utasa. Ez a napilap 12–32 oldal között változik, a legfrissebb hírekkel, sok-sok hirdetéssel, melyeknek legnagyobb része minden számban megjelenik.

Az aktuális hírekről gondoskodik a szerkesztőség, mely rádióállomásával éjjel-nappal felveszi a Párizsból a hajó részére továbbított híreket. Így az utazóközönség teljesen tájékoztatva van a világ eseményeiről, mindenről pontos információt kap, mintha csak benne élne a nagyváros lüktető zajában.

Amíg a luxus-utas szórakozik, hangversenyt hallgat, mozit néz vagy táncmulatságban vesz részt, addig a hajó mélyében, lent a nyomdateremben folyik a lázas munka: a szedőgépek ontják a csillogó ólom sorokat, a kéziszedő-teremben tördelik a lapoldalkat, szedik a hirdetéseket stb. és a gyorsajtók nyomtatják a kész oldalakat, hogy másnap reggel mindenki olvashassa a legújabb híreket és eseményeket.

Amíg fent vidám élet folyik, durrog a pezsgő, sívít a jazz-band szaxofónja, addig az óceánjáró nyomdai munkása szürke egyformasággal éli dolgozó életét. Megfeszített idegekkel, kitartó életlendülettel végzi nehéz feladatát, nem törődve azzal, ha kint fullasztó forróság teszi elviselhetlenné a klímát, vagy pokoli orkán vad szélvész csapja emeletes hullámain a hajó falának és kergeti rémült kétségbeesésbe a kevésbé edzett idegzetűeket. Ő akkor is a szekrény mellett, a szedőgép mellett, vagy a gyorsajtó mellett végzi vállalt kötelességét, nem riadva vissza semmitől – sokszor a haláltól sem.

A nyomdászoknak erre a típusára mindenki büszkén tekinthet, nemcsak azért, mert

Rézleniagyár
Könyvkötészeti anyagok
raktára

Első Magyar Betűöntő Rt

Budapest VI,
Desszoffy uca 32
Tel.: 122-370, 127-118

ők a világlátottak, a sokat tapasztaltak közé számítanak, hanem azért is, mert a technika fejlett korszakában munkateljesítményük valóságos hőssé avatja őket. Amikor a háborgó tenger szörnyű katasztrófiáiról érkezik hír hozzánk; amikor arról olvasunk, hogy valahol a végtelen vizeken egy hajó vált játékszerévé a viharoknak, gondoljunk azokra a szaktársakra, akik ott az életükkel áldoztak Gutenberg nagymesterünk oltárán. Julius.

Följegyzések

Mostani füzetünk fedőlapját

Selmeczi József szaktársunk tervezte. Ő is ahhoz a forráshoz járt szomjas lélekkel, ahonnan már annyi derék kollégánk merített üdítő ismereteket: a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete szakkulturális továbbképzőjéhez. Hogy szakoktatóink tanítása fogékony talajra talált nála: bizonyítja ez a munkája is, de még száz más is, amelyekből alkalom adtán mindig adunk és adunk mutatót. – A Grafikai Szemle újabb megindult óta immár a 28-ik borítólap ez a mostani; egyéb nyomtatványpéldáinknak a száma pedig túlhaladja az 500-at. Úgy véljük: elismerésre méltó teljesítmény, nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is.

Mellékleteink

általában a továbbképző tancsoportok résztvevőinek a munkái. Tervezőik és metszőik neve az egyes nyomtatványpéldák alatt olvasható. Úgy véljük: e példák mindenike alkalmas arra, hogy adott esetben új ötletet gerjesszen merkantilis szedőinkben. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a mellékletcsinálás nem monopóliuma tancsoportjaink résztvevőinek. Szívesen közlünk ilyen példát bármelyik kollégánktól is, csak jó legyen

A rend: élet

Főleg a legifjabb nyomdásznezvedék, tehát tanulóink megszívleltetésére szántam a következő sorokat.

A mi mesterségünk a szakmai és az általános ismereteken kívül megköveteli a tisztség, a rend, az üzemanyag és a munkaeszközök szeretetét. Akinél ez a szeretet hiányzik, az eredményes munkát nem végezhet. A rendszeret mindnyájunkat kötelez; ez mesterségünk gyakorlásában csak előrelendíthet bennünket. A következőkben megszívlelésül felsorolunk egy-két példát arra, hogy mikép szolgálhatjuk legjobban a rendet.

A betűszekrény használata. Mielőtt a betűszekrény mellett munkához fognánk, győződjünk meg arról, hogy nem kerül-e oda nem tartozó betűanyag az egyes rekeszekbe, amelynek eltávolítása szedésközben sok bosszúságot és idővesztést okoz a tipográfusnak. Különösen a kvadrátumok rekeszét vizsgáljuk át alaposan, mert rendszerint itt gyülemlik fel a legtöbb idegen anyag és gyakran éppen itt szendereg az a betű vagy keretdarab, amelyre nem egyszer szükségünk volt és amelyet onnan szívesen kihalsztunk volna. Ebből az következik, hogy a kinyomtatott formák elosztásakor tegyünk minden anyagot azonnal vissza a rendes helyére, ne pedig kényelemszeretéből olyan helyre, ahonnan sokszor csak hosszú idő múltán véletlenül kerül elő. Szinte hallani véljük a stereotíp ellenvetést, hogy „nincs mindig idő mindent azonnal a rendes helyére visszatenni”. Ez a kifogás alaptalan. Mindenre van idő, ha az ember akarja, csak rendszeret kell hozzá. Ha idejekorán megszokjuk a rendet, sok bosszúságot és idővesztést elkerülhetünk.

A renchez és óvatossághoz tartozik az is, hogy a szekrényeket ne rakjuk munkaközben egymásra, mert könnyen megeshetik, hogy a legfelső a földre csúszhatik, aminek a következménye egy eltört szekrény, egy óriási keverék betűhalmaz és az ennek eltakarításával együttjáró munka. A betűszekrény szélét használat után tisztítsuk meg minden anyagtól és óvatosan toljuk vissza a helyére. Ne taszítsuk be hevesen a regálisba, mert ezáltal a betűk egyik rekeszből a másikba ugranak, ami a szekrény használatát egy időre lehetetlenné teszi. A hasznavehetetlenné vált betű- és egyéb ólomanyagot dobjuk mindig az ólomtörmelékgyűjtő ládába („cájkélszini”-be). Bárminő bizarrnak lássék is megjegyzésünk, mégis úgy van, hogy Gutenberg művészetét alacsonyítja az, aki látja a földön heverni akár a legkisebb hajspáciumot is, de azt ahelyett hogy fölvenné, inkább agyontapossa.

A címbetűk használata. A regálisból kihúzott címbetűs szekrényt támasszuk meg az első szekrényvel, így megakadályozzuk a felső szekrény kicsúszását és esetleges eltörését. Ha a szükséges betűket nem tudnók

a szekrényből az ujjunkkal kihúzni, úgy lazítsuk meg a szoros betűsört, de ne az árral, se a csipetével (pincettával), mert az a betűk fejét a legnagyobb óvatosság mellett is megsértheti és a betűt hasznavehetetlenné teheti. A sorok meglazítására és a ledőlő betűk felállítására vékony papálcikát használjunk. (Szakmánkban már régi elv, hogy a csipetű használata az egykétéves tanuló számára tilalmas legyen.) A címbetűk szedésekor sohase használjunk más spáciumot, mint amelyet a betűhöz öntöttek. Osztáskor pedig vigyázzunk, hogy minden egyes címbetű a rendes helyére kerüljön. Kövessük azt az elvet, hogy „összünk jól, hogy jó szedést produkálhassunk”. Ez az elv a dőlő betűfajtaakra (írottbetűkre) fokozottan áll.

Rézléniák és keretek. A léniászedés sok bosszúságot okozhat a tipográfusnak, ha a léniák elosztásakor nem járunk el a kellő gondossággal. A tanuló már kezdetben oktassuk ki a léniák és a keretdarabok tisztántartására. Megtörténik ugyanis, hogy egy léniászedés vagy nagyobb példányszámú táblázat stb. kinyomtatása után nem mossa le jól a formát az illető közeg és a léniákra tapadt festék- vagy egyéb üledékek nem távolíthatók el. Az ilyen léniákat meg kell tisztítani, mielőtt rendes helyükre — a léniászekrénybe — visszatesszük. Ugyanez áll a keretdarabokra is. Csak így leszünk képesek zavartalanul szép léniászedést vagy keretezett szedést produkálni.

A sorjázót tartuk állandóan tisztán. A rozsdától olajozással óvjuk meg. (Ez különösen azoknak szól, akiknek szedésközben hamar megizzad a kezük.) Ha a sorjázót nem vehetjük mingyárt használatba, mert a csavarja túlságosan meg van szorítva, úgy ne iparkodjunk azt ütögetéssel meglazítani, mert ezzel ezt a fontos munkaeszközt hasznavehetetlenné tehetjük. A csavart egyszerűen úgy lazíthatjuk meg, ha a sorjázót petróleumba tesszük, amely a rátapadt üledéket feloldja. Ha a szedés megkezdésekor nem szorítjuk meg kellétlenül jobban a csavart, úgy a sorjázót minden fölösleges erőfeszítés nélkül vehetjük ismételtlen használatba.

A szedőléniákat szélességük szerint összerakva tartuk állandóan egy és ugyanazon a helyen, hogy azok szükség esetén minden tipográfus számára hozzáférhetőek legyenek. Használat után tegyük mingyárt vissza a helyükre. Ha valamely keresett szélességű léniát nem találunk, úgy ne hibátlán, hanem hasznavehetetlenné vált rézléniát vegyünk elő (ilyen minden nyomdaüzemben található) és abból reszeljük vagy vágjuk le a fölösleges részt.

A szedéshajó. Miként a többi munkaeszközt, a szedéshajót is állandóan tisztán kell tartanunk. Ne tekintjük azt széknek. Ne ülünk rá, mert testsúlyunkkal benyomjuk a fenekét, ami a szedés rá- és lelévését megnehezíti, sőt lehetetlenné is teszi.

A kikötőzsinórokat ne hagyjuk szerte heverni a regálisokon, hanem göngyöljük azokat fel és tegyük egy nyitott ládikába. Nedves zsinórt zárt helyen ne tartsunk, mert ott levegő híján hamar elrothad.

A formadeszkákön ne hagyjunk a szedés megnevesítéséből keletkező töcsát. Ajánlatos a formadeszkák időközönként való beolajozása. A sok nedveség a deszkákat időnek előtte megrepszti és megvetemíti, az olaj ezt hosszú ideig megakadályozza.

A tisztogatásnál az összeállított, különböző betűtípusú sorokat ne hagyjuk kikötetlenül, illetőleg szárazon állni a regálison vagy a deszkán, mert a betűk egyre-másra szertehullanak, amiből sok keverékbetű („fis”) származik, ami a legjámborabb Gutenberg-ivadékot is kizozza egyszer-másszor a sodrából.

A blokáls. Ha álló szedésből kénytelenek vagyunk egy-egy szükséges betűt kihúzni, úgy ne blokáljuk azt egy felfordított másik betűvel, hanem használjunk erre a célra a kihúzott betű vastagságának megfelelő számot és dugjuk be azt fordított szignatúrájával a kihúzott betű helyére. Így kerülhetjük el az anyagpusztítást, ami a gondatlan betűblokálassal együtt szokott járni.

A blokáls ilyen módjának az a le nem kicsinyelhető előnye is van, hogy a megfordított szám a korrektor figyelmét alig kerülheti el.

A munkaruha. A szedőzubbony nem a betűszekrényre való. Az egészség, a tisztség és rend szempontjából úgy járunk el a leghelyesebben, ha a munkaidő leteltével munkaruhánkat a ruhaszekrénybe vagy a ruhatárba tesszük.

Ne csak otthon, hanem a műhelyben is ügyeljünk a tisztaságra. Ezzel magunknak és velünk dolgozó munkástársainknak is tartozunk.

Mindaz, amit elmondottunk, nemcsak szedő-, hanem nyomótanulóinknak is szól. Mindkettejüknek egyaránt iparkodniok kell a rájuk bízott munkát pontosan elvégezni. Felhozhatnánk még sok egyebet az okulásukra, de ezek sem céloznának mást, mint azt, amit előljáróban mondtunk, tudniillik, hogy „tartsunk mindig és mindenben rendet!”

Szilárd meggyőződésünk, hogy csak az a nyomdász fog pályáján kellőképpen haladni, aki a rendet és tisztaságot idejekorán megszokta.

Tanulók, ifjumentek! Fogadjátok mindenkor szeretettel idősebb és tapasztaltabb szaktársaitok jóindulatú tanításait, mert ők azt akarják, hogy választott szép pályátokon mentől jobban boldogulhassatok. László D.

Jó kézirat – rossz kézirat

A mai szedőgépes nyomdaipar világában a hanyag, nehezen olvasható, össze-vissza bejegyzésezett kézirat olyan hátrányokat okoz szedőnek, főnöknek egyaránt, hogy ezekkel időnként tárgyilagosan, szakszerűen foglalkozni nemcsak hogy nem árt, de szükséges is. Sőt állandóan napirenden kellene tartani mindaddig, míg kiküszöböljük a nyomdákban ezt az örökös bajcsinálót. Ehhez azonban a nyomdai főnökök jóindulatú támogatására volna szükségünk. Hogy idővel ez is meglesz, arra minden reményeségünk megcsillan, ha tekintetbe vesszük, hogy a rossz kéziratok okozta hátrányokkal már főnökeink is annyira foglalkoznak, hogy kultúrkincsekben gazdag kiállításunkon, az 1937-ben megrendezett Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállításán nyilvánosan „kitergették” a magyar nyomdálparnak ezt a sok bajt okozó „szennységet” – nem sértő szándékkal használaton ezt a kifejezést, csupán szójáték kedvéért – és mingyárt bemutatást ezt is, hogy „tiszttára mosva” micsoda „patyolatossá” lehet az, ha a szerző gondosan „letisztázza”, azaz írógépén addig újra meg újra gépeli, amíg gondolatal elméjében szépen kifomlódva, papírosan pedig simítva, javítva, toldozva-foltozva, a saját maga meglegedésére véglegesen kifomálva – „nyomtatásra készen” kerülnek a nyomdába.

A rossz kézirat nemcsak nálunk magyar nyomdászoknál okoz rengeteg idővesztést, kellemetlenséget, hanem úgyszólván minden olyan nemzet nyomdászainál, ahol kézirat, gépszedő és szedőgép szoros munkaviszonyba kerül egymással. Önkéntelenül napirendre kerülnek a rossz, nehezen olvasható kéziratok által okozott bajok és amikor már fölhalmozódnak a panaszok, olykor még a szakajtóiban is szóvá teszik azokat.

Speciális számozó- és perforálógépkészítő, valamint fűzőgépjavitóüzem

HOHLBAUM FERENC

Budapest VI, Nagymező ucca 37-39
Telefón: 120-961

Nagy raktár használt könyvkötészeti, dobozgyári és a többi papíripari gépekből. Az összes papíripari gépek javítása

LUTZ LAKK- ÉS FESTÉKGYÁR RT

BUDAPEST XIV, ÖRNAGY UCCA 4. SZ.
TELEFONOK: *297-229 (SOROZAT)

Kő- és könyvnyomdai fekete és mindenféle színes festékek, rotációs és guminyomó festékek stb. stb.

Ezeket a bajokat, panaszokat teszi szövé vezetőcikkében a bázei „Maschinensetzer” 1938. évi november-decemberi száma és számtalan esetet sorol föl, sőt példával is bemutat ilyen lehetetlen, de a német-svájci hírlapszedők világában mindennapos kézirát-reprodukción. Amikor a bázei „Maschinensetzer” közleményét e helyen szövé tesszük, tesszük ezt azért, mert a magyar nyomdaipari világban is ugyancsak megvannak az ilyenféle bajok és megszüntetésükre nekünk is mindent el kell követnünk, annál is inkább, mert azt tapasztaljuk, hogy főnöki részről is megnyitkozik bizonyos készség ezeknek a bajoknak a kiküszöbölésére. Legelőbb is erre enged következtetni a magyar nyomdai főnököknek az a föltétlenül elismerést érdemlő gondossága, hogy a Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállítás (a 6-ik számú teremben) bemutatták a nyomdaiparban annyira fontos „jó” és „rossz” kézirátot és magyar ázástul megállapították az ezzel járó, jelgémbe idézett, elmaradhatatlan káros következményeket is. Amikor erről a két kézirátcsomagról és a hozzáfűzött magyarázó szövegről ez alkalommal ismételtelen megemlékezzünk, tesszük ezt azért, mert sajnálnók, ha ez a két csomag kézirát a többi értékesnél értékesebb kiállítású anyagokkal együtt valamely gondosan elzáró őrzőhelyre kerülne. Kár volna. Ez a két csomag kézirát olyan nyilvános díszhelyet érdemelne minden nyomtatóintézetben, ahonnan állandóan figyelmzettől szolgálja mindenki, akiket a magyar nyomtatványoknak pontos időre való elkészüléséhez, hibától mentes tisztaságához legelső sorban is könnyen, folyékonyan olvasható, „nyomtatásra kész” kézirátokra van szükség. Úgy képzeljük, hogy a legjobb megőrzőhely volna, ha ennek a két kézirátcsomagnak a tartalmát szétosztanák a kiállításban résztvevő nyomdák között, akik annak egy-egy lapját – egymás mellé állítva, alattuk a magyarázó szöveggel – szépen berámázva, kifüggesztenék üzemeknek azokban a helyiségekben, ahol a szerzők, szerkesztők, újságírók a nyomdai munkára szánt kézirátokat leadják a nyomdának, vagy ahol a munkavállalás történik. Úgy gondoljuk, minden tördelő-teremben, a legföltünőbb helyen, szintén méltó helyet foglalhatna el ez a két berámázott kézirátlap, hogy minden szerkesztő, újságíró, minden munkatárs megláthassa, megértse, tudomásul vegye, milyen kézirátot kellene a nyomdába adnia, hogy lapja el ne készen, időre megjelenhessen. Mert heti-, havi- stb. lap tördelések legtöbbszór az egész szerkesztőség ott sűrűg-forog a metör körül, türelmetlenül várva az utolsó „flekkek” kiszédésére, minduntalan az órára tekintve: nem-e szenved kesedelmet a lap megjelenése – persze a későn leadott és hozzá még rossz kézirátok okozta nehézségek miatt. Ilyenkor nagyon gyakori, hogy még a gépszedő mellé is odaállnak és segítenek neki a rossz kézirát olvasásában, azaz segítenek, ha el tudják olvasni – sok esetben a saját kézirátukat. Ilyenkor nem egyszer halljuk: „Szedjen bele akármit, majd a revíziónál beleírok valamit.”

Tovább is folytathatnánk, azonban úgy véljük, hiába soroljuk föl bármily rideg valóságában ezeket a panaszokat, ha főnöki részről nem történik valami olyanféle intézkedés, amely alkalmas volna arra, hogy ezeket a

bajokat megszüntesse. Csak üres szalmacsépelést végeznénk. Pedig eredményes munkát is végezhetnénk, ha tovább haladnánk azon az úton, amelyet t. főnökeink a Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállításán megjelöltek: közszemlére téve a jó kézirátot és a rossz kézirátot. Nekünk is meg kellene kezdeni a rossz kézirátok gyűjtögetését, mondjuk a „Nyomdász-Archívum”-ban, hogy kellő helyen és időben mi is bemutatassuk azokat a kézirátokat is, amelyek még azoknál is rosszabbak, amelyeket főnökeink a Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállításán bemutattak. Ha minden nyomtatvány- és egyéb grafikai kiállításán minden alkalommal bemutatnánk ezeket a „berámázni való” kézirátokat, azt hiszem végül is célt érnenk, mert állandóan fölhívnanék erre főnökeink figyelmét.

Cikkem befejezéséül én is számtalan olyan példát reprodukálhatnék, mint amilyent az idézett „Maschinensetzer” is bemutat. Azonban jobbnak találok, ha az elretentő példák helyett inkább olyan követendő példákat mutatok be, amelyekkel magyar nyomdai főnökök jártak elől. Régen történt esetek, de rászolgálnak arra, hogy e helyen megőrökítsük őket.

A) Fiatal tanárember részesül abban a kitüntetésben, hogy elsőrendű irodalmi intézet és könyvnyomda adja ki tankönyvét, egy latin alaktant. A kézirát rettenetesen hanyag. Olyannyira, hogy a számoló-mettör megállapítja: Ezt nem lehet számolószedőnek adni, bizonyos pénzben kell kiszedetni. Úgy is lett. Az igealakok táblázat-szerű csoportosításánál nem egyszer arra kényszerült a szedő, hogy a lábból fejte, a fejből lábat csináljon. Egy-néhány igeragozást csak úgy vízszintesen összeragasztott „végnélküli” papírosra, addig írogatta a szerző, amíg be nem fejezte, azután leporolló-szerűen összehajtogatta. Így megtörtént, hogy egy ilyen végnélküli nyolc sorból a szedő négy oldalt csinált, azaz minden két sorból egy oldalt. A munka sűrűgös lévén, ivenként ment el a szerzői korrektúrába. Amikor az imént említett nyolc sorból csinált négy oldalt a szerzőhöz érkezett, a fiatal tanár magából kikelve rohant a nyomdába és fölháborodottan sérelmezte, hogy munkáját annyira „kikergetik”, hogy nyolc sorból négy oldalt csinálnak. Az ügy az igazgató elé került, aki tetőtől talpig szakember volt. Gondosan átnézte a kézirátot is, a szedést is, majd ezt felelte: Ez a „lehetetlen” nyolc sor úgy van technikailag „lehetővé” téve négy oldalon, hogy ha én magam szedtem volna, én sem tudtam volna másképpen megoldani! – és a szerző kezébe nyomva az egész kézirátcsomagot, azt ajánlotta, hogy legjobb volna, ha munkáját más nyomdába vinné. A szerző el is vitte a kézirátot a levonattal együtt, de néhány nap múlva a legudvariasabb bocsánatkérések között visszahozta, azzal a kimagyarázkodással, hogy mint fiatal tanár, ez az első ilyenfajta munkája... Tanártársai felvilágosították, hogy a kézirátban foglaltak nyomdai megoldása annyira jó, hogy csak örülhet a megoldásoknak. Kéri a nyomdát, tekintsen el a történetektől és kivitelezze könyvét továbbra is legjobb belátása szerint. A munka befejeztével pedig az előzőt ezzel a két sorral toldotta meg: „Végül megemlítem, hogy kiváló gondot fordítottam könyvecském csinos és tetszetős kiállítására is.”

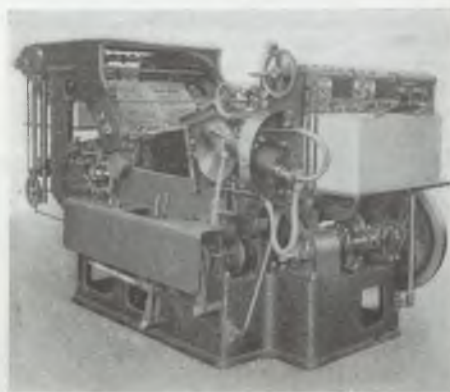
B) A véletlenek sajátságos játéka. Ez a második eset is ugyanabban az officinában esett meg. Csak hogy vagy tíz évvel később és már szedőgépes világban, új igazgató vezetése alatt. Az új igazgató az első időkben minden nap körüljárta a nyomdát és személyesen megérdeklődte, hogy ez vagy amaz a munka rentábilis-e szedőgépen? Eppen újabb kiadásra készülő, átjavított nyomtatott szótárkézirát volt egyik gépszedő kézirát-tartóján, mégpedig olyan, hogy a szerzői bejegyzések – nyomdásznyelven szólva – szinte mákosléstává illusztrálták a kézirátot. A bejegyzett szavak mindenütt voltak, csak ott nem, ahová tartoztak. Szinte lehetetlenséggel volt határos megtalálni őket. A gépszedőnek kapóra jött az igazgató érdeklődése és elszánt határozottsággal azt válaszolta, hogy: „Bizony ezt a munkát

még kézen is hamarabb kiszednék, mint gépen”. Az igazgató belátta a gépszedő igazát és eltávozása után néhány percre lekérte a munka összes kézirátát az irodába, onnan pedig visszaküldte a szerzőnek, aki hírneves tanárember volt. Hogy milyen megokolással, azt máig sem tudjuk, azonban három nap múlva a faktor azzal a megjegyzéssel hozta vissza a kézirát egy részét, hogy: „Ezt a partlet csak szedjük ki valahogyan; a legközelebbi kézirát már rendezőbb lesz.” És a következő partiek szép, tiszta nullás papírosra fölragsztgatva, a margón a bejegyzések gondosan a nyomtatott sor mellé írva voltak, úgy hogy most már egészen gyorsan és rentábilisan lehetett kiszedni a szedőgépen.

Bár ezek az esetek régen történtek, nincs kizárva, hogy napjainkban is megtörténhessen az ilyesmi. Az esetek szereplői nagynevű emberek voltak, híres tanáremberek, elsőrendű nyomda, az igazgatók pedig a magyar nyomdaipar mindnyájunk által ismert és tisztelt vezéralakjai, tehát bátorokdunk beállítani ezeket az eseteket. Talán követőkre akadnak!... Főleg, ha azt is eláruljuk, hogy a két igazgató egyike Hirsch Lipót, a másik pediglen Péter Jenő volt!... Román Antal.

A szignatúra

A nyomtatott ívek első oldalának aljára helyezett szignatúrát elsőül Gering Ulrik alkalmazta 1470-ben. Ebből a célból alfabetikus sorrendben betűket alkalmazott, amelyeket – ha az ívek száma az ábécé betűinek számát meghaladta – kétszeresen kezdett el használni, így: aa, bb, cc stb. A szignatúrák már Jean Kökhof kölni nyomdász 1472-ben nyomtatott könyveiben is megtalálhatók. Egy 1483-ban Louvainben nyomtatott nagyobb terjedelmű könyvben az oldalak felső részére vannak helyezve az ívek szignatúrái. L. D.

A LANG L. GÉPGYAR RT
AUTOLANG nyomtató

automatájának nemzetközi sikere:

rövid idő alatt a **tizedik**

gép szállítatik az angol

világbirodalom területére

TÓT LÁSZLÓ
KÖNYVKÖTŐ

BUDAPEST VI, DESSEWFY UCCA 43
TELEFONSZÁM: 125-446

*Könyvkiadói tömegmunkákra
éruafűzőgépekkel
berendezkedve!*

A jelképirástól a könyvnyomtatásig

Mi nyomdai munkások, a tudomány és a kultúra szolgálói, a haladás, a szabadság, egyenlőség és testvériség és a szebb jövő napszámói vagyunk. Vigyen el tehát a megismerés vágya bennünket a letűnt ósidőkbe, hogy a világtörténelem krónikáiból felismerve a feltartóztathatatlan fejlődést, erőt merithessünk a jövőendő időknek a küzdelmeire.

A föld történelmének első okmányai a kővületek és kőrétegek, amelyekből a kutató ember, nevezzük geológusnak vagy csillagásznak, megállapítani próbálja az élet kezdetének történetét. A kőkorszakból fennmaradt barlangi rajzok szinte tökéletesek. Apró szobrok is maradtak fenn e korból, sőt a festés, színezés nyoma is fellelhető. Főleg a fekete, barna, vörös, sárga és fehér színeket alkalmazták. Befestették a holttesteket is. Ez arra mutat, hogy a történelemelőtti ember életében is festette testét. Önmagukat nem ábrázolták e kor emberei; rajzukon főleg mammutok, lovak láthatók. Tizenkétezer évvel ezelőtt Dél-Európában egy kicsiny nép, az azilok törzse vándorolt. Ezidőből úgynevezett azili kavicsokat tanulmányoznak még ma is tudósaink, amelyek festve vannak és ákom-bákom jelek láthatók rajtuk. Vajjon írásjel lenne ez az ákom-bákom? Ez még mindig tudományos megállapításra vár.

Az ősember gondolkodása nyilván azon a fokon állott, amilyen egy mai ötéves gyermeké. E kor emberének rajzai csak kézzelfogható, általa ismert dolgokat ábrázolnak, primitívek, semmi jele ezeken tágabb elképzelésnek. Az angol Sir Arthur Evans tudós szerint nem valószínű, hogy az emberek valaha is közös nyelvet beszéltek volna. A kőkorszak hajnalán és a kőkorszak emberének nyelvéről sem tudunk, sőt az sem bizonyos, hogy egyáltalán tudtak-e beszélni. Az e korból fennmaradt rajzok alapján feltehető azonban, hogy az emberek gondolataikat mozdulatokkal köztölték egymással. Első szavaik bizonyára segélykiáltások, indulatszavak lehettek s csak sok évszázados fokozatos fejlődés útján jutottak birtokába a gondolataik megőrkítéséhez szükséges írásjeleknek. Hogy az ősi írásjelek milyen nehézkesek lehettek, arra legjobb példa a kínai ábécé, amely tulajdonképpen csupa szójelből áll és összesen 4000 különböző betűt számlál. Csak természetes, hogy ennek az ábécének megtanulása veszi igénybe a kínai diák leckeóráinak legnagyobb részét.

Barlangok falain talál rajzok, jelek és megfjethetetlen furcsa karcolások az őskor patinás tanui.

A legelső városalapító nép, a sumírok már ismerték az írást. Betűiket égetett agyagtáblákra karcolták. A pergament ekkor még nem ismerték. Feljegyzéseiket később cserepekre rajzolták, melyekből sok példányt őriznek múzeumaink. A mája néptörzs írásait nem csupán kőbe véste, hanem ráfestette állatbőrökre is. Ezek az írások ríktó színekben vannak festve. Peruban az ősi írásmódot furcsa és bonyolult följegyzési módszer képezte. Különböző színű és vastagságú kötelekre különböző csomókat kötöztek. E kötélcsomókat quipus-oknak nevezték. Ilymódon küldték szét törvényeiket és rendeleteiket az ottani uralkodók. (Mielőtt a kínaiak az írást feltalálták, az efajta csomózás náluk is használatos volt.) A peruiak később már színes térképeket, sőt számológépet is állítottak elő. Solon törvényei fába voltak vésvé s az egyes fatáblák

körben forgathatók voltak, úgyhogy a nép könnyen elolvashatta. A feltárt piramisok egyikében: Mykerenos király sírjában fába metszett feliratot találtak, melyről megállapították, hogy 5900 éves.

Az írást a képirásnak az a fajtája előzte meg, amely az amerikai busmanoknál, sőt a világ valamennyi vad népénél még ma is virágzik. Ezzel a képirással áll rokonságban az ú. n. piktográfia, amelynek miniatűr tükrét találjuk még ma is az európai vasutak menetrendjében, ahol kis fekete pohár jelzi, hogy az állomáson buffet áll rendelkezésre, keresztbe tett villa és kés vasúti vendéglőt jelent, postáskürt pedig postahívtalt. A jelképirás maradványai jelzik a modern járműveknek, hol következik átjáró vagy veszedelmes útkanyarulat.

A művelődéstörténet kutatói kimutatták, hogy az emberi agyvelő hosszu évszázadokon át való fejlődése útján, az életviszonyok változása, a kíváncsiság és megismerés vágya által serkentve, fokozatos fejlődés útján jutott el a rajz, a képirás, az írástudomány és a könyvnyomtatás kapujáig. Egyre nagyobb tömegek vették ki részüket az egymással között írott tudományból s váltak a múlt, a jelen és a jövő problémáinak egymásköztli értelmes megbeszélés, megvitatás részeseivé. Az emberi agy gondolatainak lerögzítése egyet jelentett az emberiség megváltásával, cselekvőképessége korlátolt határainak korlátlan kiszélesülésével. Az írás felfedezése, szakadatlan tökéletesedése az emberi élet alakulására, az emberiség fejlődésére olyan gigantikus hatású volt, amely mellett teljesen eltörpül a világtörténelemben feljegyzett minden más mozzanat jelentősége. A kő-, tégl- és érclepek uralmát a könyv döntötte meg, mely kezdetben hosszú pergamen- vagy papirusz-tekercsből állott és bizony egy-egy kész példány sokszor többévi türelmes munka árán jött létre, szinte megfizethetetlen értéket képviselt és egytől-egyik kiváltságosok féltett kincsévé vált, kik óriási vagyont adtak cserébe érte.

Kr. e. 5000 körül az egyiptomlak jelennek meg a történelem színpadán, akik már a papirusznád egymáshoz fűzött leveleit használták fel képjeleik megőrkítésére. (A papirusz nevéből ered a papiros szó. A papirusz melegéővi növény, melynek hatalmas leveleiből az írásra alkalmas lemezeket préselték. Ámde a papirusz nehézkes és egyenlőtlen anyagnak bizonyult s még ha sajtójuk is lett volna, tétlenül kellett volna várniok, míg egyenlő papirostekercsek elkészülnek.) Az emberi értelem fejlődésének új eszközeként jelentkezett a gondolatközlés isteni szikrája, mely szétrombolta a tudatlanság birodalmának évmilliósszillipjét s elvitte az emberiséget a sötétségből a világosság világába.

Kr. e. 325 körül az írástudók kasztja ellen a kínai pap-ság velőságos irtóhadjáratot indított, mert írástudásukat ellenük használták fel. Szövetségestársra találtak ebben Si-Huang-Ti kínai császárban, aki mindazt el akarta tüntetni, ami arra emlékeztetett, hogy Kína már előtte is létezett. A híu császár rendeletet adott ki, amelyben megparancsolta, hogy minden történelmi munkát, kivéve az ő családjáról szóló emlékiratokat, el kell égetni. Ennek a rendeletnek örve alatt a kínai irodalom nagy részét máglyán elégették. Ez a szigorú rendszabály se biztosította azonban a kívánt eredményt, mire elretentő példaul számos tudóst – akiknél eldugott kézírásokat találtak – elevenen eltemettek. Kr. e. 205 körül

Hán kínai császár beszüntette az irodalom és írástudók elleni üldözést és visszaállította a klasszikus szövegek tisztelétét, mire az elrejtett könyvek újra napvilágra kerültek. Kr. e. 250 körül Ptolemaios fáraó állami könyvtárat létesített Alexandriában. Ha idegen utas ismeretlen könyvet hozott Egyiptom földjére, ezt a könyvet lemásolás céljából kötelees volt átadni a könyvtárnak, amelyben rengeteg írdeák foglalkozott másolással. E korban még tekercsre írták a könyveket, ami úgy nézett ki, mint a mai automata-zongorák hengerei. Ha valaki a pergamenre írt munkának valamely fejezetét kereste, úgy előre vagy hátra kellett forgatnia a tekercest, ami nagy fáradságba került és a könyv is hamarosan tönkrement.

Athénben ezidőben már fénykorát élte a tudomány, a művészet és az irodalom. Kézrel írt tudományos művek, politikai bírálatok és szindarabok jelentek meg, így Fereakrates „Perzsák” című vígjátéka, Aristophanes vígjátékai: „Nőuralom” és a „Plutosz”, amelyek 393-ban és 388-ban kerültek színre. Ez utóbbiakat Arany János magyarra fordította. A római Salustius a Kr. e. I. sz.-ban Catilina fölkelésének a történetét írta le, Tacitust pedig a régi germánokról szóló leírása tette ismertté.

Nyomatással Alexandriában egyáltalán nem kísérleteztek, pedig ekkor már nagy tömegek vgyakoztak a megismerés, a könyvek után. Egészen a Kr. u. 15. századig nyoma sincs a nyomtatásnak a nyugati civilizáció történetében, pedig a csiszolt kőkorszak embere már díszítő rajzokat nyomott a bőrkötényére. Az ősi Szuméria pecsétnyomói is nyomtatószerszámok voltak. Sőt már a pénzt is sajtóval verték formába. Írs-tudatlan emberek a történelem minden korszakában fa- és fémpecsétnyomóval helyettesítették kézjegyüket.

Kína klasszikus irodalmi művei a Kr. u. 2. században már nyomtatásban jelentek meg, de a művek több példányban való elkészítését a másoló-rabszolgák tulajdonosai önzésből megakadályozták. ¶

Hogy a nyomtatás, illetve gépen való sokszorosítás találmánya oly sokáig késétt, annak oka abban keresendő, hogy nem volt kellő mennyiségben egyforma minőségű és használható paprosanyag, amire nyomtatni lehetett volna. A rendszeres nyomtatás megkezdéséhez a papirosnak kellett Kinából Európába eljutnia. Ott a papirost már a Kr. e. 2-ik században használták. Kr. u. 751-ben a kínaiak hadat viseltek a szamarkandi arabok ellen, akik azonban legyőzték a kínaiakat s az ejtett foglyok között néhány tanult papírgyártó munkás esett kezükbe, akikől eltanulták ezt a mesterséget. A papírgyártás korszakalkotó tudomány vagy Görögországon keresztül jutott Európába, vagy pedig a Spanyolország visszafoglalásakor keresztény kézre került mór papírmalmok révén. Azonban jó papirost csak a 13. század vége felé kezdtek gyártani.

1440 körül elérkezett a nagy nap, amikor az első nyomdász: Gutenberg János kezének lökésére ledől a régi világ kínai fala s annak kitáguló réseln megnyílt egy új világ kapuja. E napon felszabadult a leláncolt tudomány s megszűnt egy kiváltságos kisebbség előjoga lenni. A könyv nem volt többé művészi díszítésű, elzárt magántulajdon. Nem túlzás tehát az a megállapítás, hogy a könyvnyomtatás gondolatát a papiros feltalálása tette megvalósíthatóvá és Európa újjáéledését elsősorban is a folyton olcsóbbodó papirosnak és a nyomtatott betűnek köszönheti. Csillag Ferenc.

DIÓSGYŐRI
PAPÍRGYÁR RT.

ALAPÍTTATOTT 1782-BEN
KERESK. IGAZGATÓSÁG ÉS VEZÉRKÉPV.:
ELSŐ MAGYAR PAPÍRIPAR RT.
BUDAPEST V, ARANY JÁNOS UCCA 10. SZ.
TELEFÓNSZÁM: *124-283

Apró műhelyproblémák

(II.) Mult füzetünkben megemlítettem az idegen szavakat, amelyek körül nagyon sok kivételt lehet találni.

Beismerem, nem lehet kívánni, hogy az ember több nyelvet bírjon szóban és írásban. Aki ezt kívánja, nem számol a reális lehetőségekkel. Nagyon szép és nagyon jó, ha az ember a magyaron kívül más nyelvhez is ért, mert hiszen annál többet ér az ember, minél többet tud. De... követelni, hogy az ember több nyelven helyesen tudjon beszélni, nem jogos. Lehetetlen kívánság. Legyünk megelégedve, ha helyesen tudunk magyarul írni és olvasni. De nem szégyen, ha csak magyarul tudunk. Pedig vannak, akik kinevetik, ha valaki rosszul fejezi ki magát angolul vagy franciául. „Aki nem tud arabusul, az ne beszéljen arabusul!” Ezekkel a szavakkal szoktak leinteni embereket, akik az idegen nyelvű hangzatos szólásokat vagy híres emberek híres mondásait rossz helyen és rosszul idézik. Ugyanígy járnak, akik idegen szavakat helytelenül használnak, esetleg hibásan ejtenek ki. Hogy ez nem ritkán olyanok részéről történik, akik maguk sem sokat értenek hozzá, vagy az idegen szavak területén még kevésbé biztonságot – az bizony megesis, és annak a jele, hogy nem lehet minden ember mindentudó.

Tagadhatatlan, hogy idegen szavakkal túlgyakran találkozunk. Szóban és írásban. Szónoklatban és irodalomban. Talán magát a latinban kiélő magyar mult az oka ennek.

Bárhogy van is, bizonyos, hogy az idegen szavak kultusza nálunk nagyon elterjedt. Hozzátehetjük, a legtöbbszór minden ok és szükség nélkül. De ebbe már bele kell törödnünk.

Napjainkban, a zavaros külpolitikai konstellációk között sokszor vagyunk abban a helyzetben, hogy ide-

gen földrajzi vagy személynevekkel kell megbirkózni. Lehet azt kívánni, hogy az ember az amerikai, angol vagy francia politikusok, spanyol városok és hadvezérek, német, olasz, cseh államférfiek, japán, kínai, orosz, mandzsu stb. elnevezések és meghatározások között olyan biztonságosan forogjon, mintha nálunk a bugaci pusztán, vagy a somogyi Balatonparton a tősgyökeres magyarokkal diskurálna? Nem. Itt nem szabad és nem kell szégyenkezni. Mondjuk ki az idegen szavakat teljesen nyugodtan úgy, ahogy le vannak írva, kibetűzve, ahogy a mi magyar nyelvjárásunk ezt megkívánja és lehetővé teszi. Lám, az angol ember nem küszködik a kiejtés helyességének keresésével.

Itt volt például a magyar Asbóth Oszkár mérnök, aki szélmalom-repülőgépjének modelljét bemutatta Londonban; ennek nevét az angolok szélkében-hosszában egyszerűen a saját idiomájuk szerint „Eszbetsz”-nek ejtették. És senki sem botránkozott meg rajta. Ugyanígy járt az ismert Asbóth tennisz-versenyző is. És nem nevette senki. Miért legyünk mi jobbak?

Ismétlem; nem akarok propagandát csinálni a tudatlanságnak, mert szükséges, jó, előnyös, ha tudunk más nyelvet is, és tanuljon is mindenki, akinek módja és alkalmja van idegen nyelvet tanulni, – de inkább ejtsük ki az idegen szavakat a saját idiománk szerint, mint rosszul. Mert ez az utóbbi igazán neveltség tárgya lehet.

Aztán valljunk be őszintén még valamit. Miután nem vagyunk abban a helyzetben, hogy az idegen szavakat idegen idiomában mindannyian megértsük, nagyon könnyen jöhetünk abba a helyzetbe, hogy nem értjük meg egymást. Különösen vonatkozik ez olyan esetre, ha össze kell olvasni valamit, ahol idegen szavak vannak. Például korrektúraolvasásnál. Vagy ha utasítást adunk vagy kapunk, hogy valamely idegen szót szed-

jünk le. Nagyon könnyen végzetes „csizma” csúszhat be, ha az egyik mutatni akarja, hogy ő tud, a másik meg szégyelli bevallani, hogy nem tud, és a két „okos” csinál aztán egy nagy számárságot. A nép egyszerű fia hirtelen talán nem is tudná megmondani, hogy ki például az a Radzmír; de ha Rothermere néven ejtjük, akkor tudja, hogy az ismert újságfjedelemlől, Magyarország barátjáról van szó. És mennyi ilyen eset van! Hányan nem tudják például, hogy az írás szerinti Southwark angol várost az angol Szuszurk-nak, sőt Szószerk-nek is ejti ki, az ugyancsak angol Edinburgot Ednbaro-nak; Southampton = Szauszempton vagy Szószempton, Hollywood = Hallivúd, United States = junáted sztéc, Yankee doodle = jenkí dúdl, Venus az angolnak Vinosz, Phoebe Fibi és így tovább. Hasonló a helyzet a francia vagy spanyol szavakkal is. Ha tehát azt akarjuk, hogy baj ne legyen: aki nem biztos idegen nyelvtudásában, az beszéljen csak magyarul. Mint ahogy Londont Landn helyett Londonnak ejti ki, lard helyett lordot, ledí helyett ladit, Pári helyett Párizst, pti helyett petitet mond. Legalább így mindenki tudja, hogy mit akart mondani.

Kuriózumkép említtem fel, hogy fiatalkoromban, vándorlásaim közben Franciaországba is elvetődtem. Velem valcolt egy német kolléga, aki nagyon állította, hogy tud franciául. Én nem tudtam. Mikor az első francia városkában betértünk a kocsmába, szóba elegyedett velünk egy bennszülött francia. „No pupák, mondom kollégámnak, beszélj csak...” Beszél is az istenadta, a francia is beszélt, de nem értették meg egymást. Akár egymásra rőfögtek volna. Mikor láttam, hogy semmire sem mennek, odaszólok a kollégának:

– Te, próbáld meg leírni, amit mondani akarsz.

Úgy is történt. Rőgtön megértették egymást. Tanulság: más az elmélet és más a gyakorlat. Kollégám

Lorilleux Ch. és Társa Rt

kő- és könyvnyomdai

festékgyára

Iroda: Budapest

IV, Ferenc József rakpart 27. sz.

Gyár: Budafok

Telefonszám: 269-635, 269-778

tudott franciául, de csak írás szerinti; mikor beszélni kezdett, csődöt mondott a tudománya.

Elkalandoztam egy csöppet. Menjünk csak vissza a nyomdába.

Sokszor halljuk, hogy a korrektor azért kerülje a „főlöleges” javításokat, mert korrigálás közben könnyen „eldugják” a sorokat. Hát ebben van valami. De ennek nem az a módja, hogy a fürdővízzel a gyereket is öntsük ki, hanem adjunk és vegyünk több időt arra, hogy a szedő a korrektúrát pontosan és rendszeresen meg tudja csinálni. Így nem lesz hiba. Mert bizony végzetes hibák történtek már a h a j s z o l t korrigálás közben.

Tanulságul két csúnya eldugást, helyesebben a h a j s z o l t iramban elkövetelt szerencsétlen „csizmát” említ meg.

Az egyik budapesti napilapban hangulatos leírás jelent meg vidéki zászlószentelésről. A szedő a nagy iramban ezt szedi: „Ezután következett az ünnepély legmulatságosabb jelenete (legméltóságosabb helyett), a zászlóanya szegbeverése.” A korrektor annak rendje és módja szerint kijavítja a hibát, a szedő meg is csinálja, csak azt a hibát követte el, hogy „szegbeverése” szónál nem ütötte le a „z” betűt, vagy talán nem „esett” a matrica és – miután korrigálás közben a szedő nem olvasta át a sort – így is jelent meg: a zászlóanya nem kis bosszúságára.

A másik eset már tragikusabb. Vidéken frontharcos- emléket állítottak. Az ünnepi szónok többek között elmondja, hogy „a fegyvert nem az ellenség, hanem az a csőcselék csavarta ki a kezünkből, mely nem ismer sem Istent, sem hazát”.

Az itt ritkítva szedett részt – egy sort – nem öntötte meg a gép; a korrektor beírta a korrektúrába, a szedő le is szedte. Korrigálás közben a szedő – rossz szokás szerint – a leszedett sorokat a hasáb végére tette, hogy onnan soronként elszedje. Munka közben a szedőt elhívták valahová; mire visszajött, megfedkezett a sorról, nem találta, leszedette hát újra és a helyére tette.

Igen ám, de a régi sor ott maradt a hasáb végén és így is került nyomtatás alá. És itt bekövetkezett a katasztrófa: a cikk azzal fejeződött be, hogy: „Délben a várudivaron csajkás ebéd volt, amelyen részt vett valamennyi frontharcos, amely nem ismer sem Istent, sem hazát.”

Két ember veszítette kenyerét.

Tanulság: vigyázzunk munkánkra, legyünk figyelmesek, de ne hagyjuk magunkat – kergetni, mert ebben rejlik a legtöbb esetben a magyar nyomdaipar minden baja és nem ritkán a munkás kenyerének is az elvesztése...

– Jól van, kérem, ez idáig rendben van, mondaná valaki, de mi van a gépteremmel? Mi baja van a gépmesternek, a lánynak és a segédmunkásnak – a korrektorral? Miért és hogyan akasztottak ezek tengelyt? Ez megint más ügy. Nézzük csak.

Az osztályvezető üzen a gépterembe, hogy a formát lehet vinni: kész. Jön Bálint, a segédmunkás, akinek az osztályvezető vagy mettől kiadja az utasítást, hogy: íme, itt van portopázson két ív; az egyik a 10-es, a másik a 12-es gépbe való.

Két különböző munka, de egyforma alak, egyforma betűfaj, sőt mindkettőben klisék vannak.

A segédmunkás nagy akkurátusan „leszállítja” az oldalakat a gépterembe, csak az a hiba esik meg, hogy egy kicsit összekeveri a két ívet.

Persze sürgős.

A gépmester kilövi, zárja, beemeli, lehúzza, alul-fölül nagyjából kiegyengeti, hogy a korrektorak kevesebb bekarikázni valója legyen, regisztrert csinál és aztán a jól aláírt levonatot felküldi Arankával – a berakónóval – a korrektorhoz revízióba.

Aranka fölmászik a második emeletre és átadja a revíziót azzal, hogy „sürgős”. A gépmester ugyan ezt

A 4. füzet tartalma:

	Old.
A nyomdászati továbbképzés jövődjé útjai ...	77
Technikai és konstrukciós hibák (Laupál A.-tól) ...	78
Baróti Szabó Dávid, a nyelvújító (Fm.-től)	79
Nyomatás szokatlan anyagokra	79
Régi technika és régi magyar helyesírás	81
A forma előkészítése stereotípáláshoz (Thalwieser Antaltól)	82
A paprosszükséglet kiszámítása (Székely Artúr II.-től).....	83
A hosszú ortográfáról (Herzog Salamontól) ...	84
Bajok a gépszedés körül (Ziegler Gyulától) ...	93
Hajtszjajk a szedőgépeken (Juhász Bélától) ...	93
Idégen ékezetek (Z.-től)	94
A betű hősel (Jullustól)	95
Följegyzések	95
Szerkesztői posta	100

A Nyomdász-Egyesület továbbképző csoportjainak szedéspéldái és ólommetsetei a boríték 2., 3. és 4. oldalán és a lap belsejében a 85-től 92-ig terjedő nyolc oldalon.

nem üzent, de már annyira benne van a sürgősség a levegőben, hogy mindenkinek ezzel van tele a szája. A korrektor azonban el van látva más revízióval, azt mondja tehát Arankának, hogy „csak tegye le”. Ami egyébként azt is jelenti, hogy „mehet vissza a gépterembe”. Aranka azonban ezúttal jobban érzi magát idefönt, mert egyrészt láthatja a szedőket és egykremásikra rámosolyoghat, másrészt kiláthat az uccára. Tehát vár. Sőt sokáig vár. Már jön Bálint is, a segédmunkás, megsüregelni a revíziót, nagy szuszogással. Persze morogva megy vissza, hogy hiába jött fel a második emeletre. Végre a korrektor kezébe veszi a revíziót. Előveszi a táskát, belenéz, nincs benne az „imprimatúra”. Rászól Arankára, hogy miért nem hozta fel azt is. Aranka felbiggyesztí ajkát és szól: „Mert nem adták ide...” És megy le a gépterembe, hogy elhozza.

Közben a gépmester elkészült az egyenetléssel s az érdeklődő főgépmesternek jelenti, hogy ő már majdnem kész, csak a revízióra vár. Arankát nagy durrógással fogadja, hogy olyan sokáig odafele van és csak most kéri az imprimatúrát. Aranka persze a korrektorra hártja a késedelem okát; majd megkeresik az imprimatúrát s viszi fel, újra felmászván a második emeletre.

Közben a korrektor megint kapott más revíziót; míg azt megcsinálja, persze ismét várni kell.

Ennek elvégzése után sor kerül most már az ominózus revízióra. Nagy szakértelmesen összehajtogatja az ívet és megállapítja, hogy az ív nemcsak el van löve, hanem más munkából is került bele egy oldal...

Visszaadja az egész pakamétát Arankának azzal, hogy mondja meg a mesternek: „Kezdje előlről az egészet, mert itt bajok vannak. Hozzá még nagyok.” Aranka nagy elképedésében csak ennyit mond:

– Ezt ugyan megmondhatta volna hamarabb is...

A gépterembe lefelé menet találkozik ismerősével: Száraz úrral, a szedővel, aki revíziót csinált a gépteremben és odasúgja neki:

– Na, lesz most muri gömbölyű... Gyűjön csak le és nézze meg. Lesz robbanás, tellitalát: a főgépmester, a mester, még a spanim is megpukkadnak... Hanem a korrektorak sem szeretnék a bőrében lenni.

Elhiszem. Mert – természetesen – mindenki a korrektor hibáztatja. És szítja. A segédmunkás, aki a formát összekeverte; a berakónó, aki sok időt töltött a revízióra várással: a mester, aki ellötte a formát és nem ellenőrizte a kilövést; a főgépmester, akinek el kell

számolni a munkaidővel; végül az igazgató, aki nem tudja az ígért szállítási terminust betartani...

Persze mindenki jogosnak tartja a saját haragját a korrektorral szemben. Csak arra nem gondol senki, hogy ha munkáját mindenki kellő gonddal és figyelemmel látta volna el, mindez nem történt volna meg...

Tehát: még egy figyelmeztető jelenség: legyünk elővigyázatosak, körültekintők és ámbár munkánkat megfelelő igyekezettel látjuk is el, az észszerűden sürgétést ne a munka rovására teljesítsük. – s k –

Szerkesztői posta

Lapunk szerkesztője található reggeli 8-tól 2-ig a Világosság-nyomdában (telefon: 131-016).

A jövő füzet szerkesztőségi záróideje: június 1.

* * *

H. J., Budapest. Azt kérdezi, hogy miképpen készüljön föl a mestervizsgához. Válaszunk csak az lehet: szorgalmasan tanulmányozza az újabbról szakirodalmat. A mestervizsgát illetően különben lpartestületünk vezérfonálul szolgáló könyvet íratott, amely valószínű június első felében lát napvilágot.

Tanonc-iskola. Hogy korrigálásakor a hajó jobb vagy baloldalára tegyék-e a szedést: esetről-esetre változhatnak. A régi hasábszedő – főleg ha a szekrényre állított hajón korrigált – jobboldalt helyezte el a magarőfös kéziszedését, s balkeze ujjával tapogatta ki a sorzárás helyességét. A hirdetések és akcicens munkászedője a baloldalt szokta meg már a szedésekor is, és önkénytelenül arra rakja a korrigálásra váró szedését is. A gépszedés korrigálásakor rendszerint jobboldalt van a szedés; jobbfelől emeljük föl az árral a sort, s balkezünkkel mindaddig visszatartjuk, amíg helyébe jobbfelől bele nem dugtuk az új sort. A hibás sort csak ezután húzzuk ki végleg a szedésből.

G. L., Budapest. Dehogy haragszunk, hogy helyesírási kérdésben ismét kikéri véleményünket. A „talpalatnyi” szót helyesen így kell elválasztani: tal-pa-latnyi. Tehát sem talp-alatnyi nem helyes, sem talp-alatnyi, amint azt az említett estilapban látta. A talpalet szó a tapasztalat, árnyalat, markolat és a többi -lat végű szó fajtájához tartozik. Az -at főnévképző, amely a talpal, tapasztal, árnyal, markol és a többi igéből -at hozzátevéssel főnevet képez. A talpalatnyi szó írásmódja különben már évtizedeken át vita tárgy volt, de mindig az szedte helyesen, aki egy t-vel szedte és így tagolta: tal-pa-lat-nyi. Az Akadémiai és a Balassa-féle helyesírás is így írja elő. Semmi köze a talp alatt elférő valamihez.

Dabasai J., Monor. Küldeményeit megkaptuk. Közölni fogunk belőlük.

A Grafikai Szemlét a kiadó Egyesület szakmunkás tagjai illetményként kapják. Nem tagoknak előfizetési díj: egész évre . . . . . 10.— pengő, egyes számok ára . . . . . 1.50 pengő.

Felelős szerkesztő: Novák László.

A szerkesztő-bizottság tagjai: Fuchs Jenő, Grosz Ernő, Heller Mór, Schneider Jenő, Schreiber Ede és Venkovits Károly.

A lap kiállításának kérdéseivel és a mellékletek elbírálásával foglalkozó művészi kollégium tagjai a szerkesztőn és kiadón kívül: Dukai Károly és Kun Mihály.

Kiadó-tulajdonos:

a Magyarországi Könyvnyomda Munkások Egyesülete. Felelős kiadó: Halász Alfréd.

Nyomatja: Világosság Könyvnyomda Rt. Budapesten (VIII. Conti ucca 4. sz.); műszaki igazgató: Deutsch D.

Üvegház

BUDAPEST XIII. RÓBERT KÁROLY KÖRÚT

1

Tervezte: Stanczel Ferenc.
Ólomba véste: Nagy Károly.

Közönyös a világ... az élet
Egy összezúfolt táncterem.
Sűrög-forog, jö-megy a néplég,
Be és ki, szünet-szüntelen,
És a jövőket távozókat
Ki gyözné mind köszönteni!
Nagy részvétel, ha némelyikünk
Az ismerőt... megismeri.

Arany

Várakozó F.